МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ
КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

Допустити до захисту
Завідувач кафедри обліку та аудиту
_____ _Кратт О.А._
(підпис) (прізвище, ініціали)
«____»_____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ОБЛІК І АУДИТ»

Тема: «Організація і методика обліку, аналізу та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості на авіаційному підприємстві»

Виконавець: Костенко Олена Олексіївна
(П.І.Б. – повністю) (підпис)

Керівник: к.е.н., доцент Афанас'єва Інна Іванівна
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по батькові) (підпис)

КИЇВ 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економіки та бізнес-адміністрування
Кафедра обліку та аудиту
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітня програма «Облік і аудит»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри обліку та аудиту
_____(О.А. Кратт)
(підпис) (ініціали, прізвище)
«____»_____20__ р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
_____Костенко Олени Олексіївни_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи:__«Організація і методика обліку, аналізу та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості на авіаційному підприємстві»___
затверджена наказом по НАУ від «13» _жовтня_ 2020 р. № 1987/ст_____
2. Термін виконання роботи з 05.10.2020 р. до_27.12.2020 р._____
3. Вихідні дані роботи:__нормативно-правова база, дані Державного комітету статистики, фінансова звітність ДП «Антонов», первинні документи, облікові регістри, Наказ про облікову політику, статут_____
4. Зміст пояснювальної записки: 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗОБОРГОВАНОСТІ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА. 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ДЕБІТОРСКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ АВІАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА. 3 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ДП «АНТОНОВ». 4 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРЄМСТВА_____
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: Лист 1 Визначення дефініцій «заборгованість» та «зобов'язання» дослідниками та нормативними документами. Лист 2 Основні показники фінансово-господарської діяльності ДП «АНТОНОВ» за 2017-2019 рр. Лист Рух документів з обліку дебіторської заборгованості. Лист 4 Аналітична відомість контролю заборгованості. Лист 5 облік поточної дебіторської заборгованості. 6 Відображення зобов'язань у фінансовій звітності. Лист 7. Аналіз динаміки та структури дебіторської заборгованості ДП «АНТОНОВ» ЗА 2017-2019 РР. Лист 8. Аналіз динаміки та структури кредиторської заборгованості ДП «АНТОНОВ» за 2017-2019 рр. Лист 9 Співвідношення структури заборгованості. Лист 10.

Загальний план аудиту заборгованості. Лист 11. Загальна стратегія аудиту заборгованості

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання етапу роботи	Примітка
1	Написання та оформлення матеріалів першого розділу кваліфікаційної роботи та надання його керівнику	05.10.2020р.- 18.10.2020 р.	
2	Написання та оформлення матеріалів другого розділу кваліфікаційної роботи і надання його керівнику	19.10.2020 р.- 08.11.2020 р.	
3	Написання та оформлення матеріалів третього розділу кваліфікаційної роботи і надання його керівнику	09.11.2020 р.- 22.11.2020 р.	
4	Написання та оформлення матеріалів четвертого розділу кваліфікаційної роботи і надання його керівнику	23.11.2020 р.- 06.12.2020 р.	
5	1. Узгодження кваліфікаційної роботи з науковим керівником. 2. Проходження нормоконтролю. 3. Отримання рецензії та відгуку на кваліфікаційну роботу. 4. Перевірка кваліфікаційної роботи на плагіат. 5. Підготовка виступу.	07.12.2020 р.- 13.12.2020 р.	
6	1. Переплетення кваліфікаційної роботи. 2. Подання кваліфікаційної роботи та супровідних документів секретарю ЕК.	14.12.2020 р.- 22.12.2020 р.	

7. Консультація з окремих розділів:

Розділ	Консультант (посада, ПІБ)	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
РОЗДІЛ 1	доцент Афанас'єва І.І.		
РОЗДІЛ 2	доцент Афанас'єва І.І.		
РОЗДІЛ 3	доцент Афанас'єва І.І.		
РОЗДІЛ 4	доцент Афанас'єва І.І.		

8. Дата видачі завдання «05» жовтня 2020 р.

Керівник Афанас'єва І.І. _____
(П.І.Б.) (підпис)

Завдання прийняв до виконання Костенко О.О. _____

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Організація і методика обліку, аналізу та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості на авіаційному підприємстві» 120 с., 20 рис., 24 табл., 67 літературних джерел.

Мета роботи полягає у розкритті питань щодо організації та методики обліку, аналізу та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості.

Об'єкт дослідження: процес організації та методики обліку, аналізу та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості.

Предмет дослідження: сукупність науково-пізнавальних, теоретико-методичних і практичних підходів щодо організації та методики обліку, аналізу та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості авіаційного підприємства.

Методи дослідження: спостереження, порівняння, узагальнення; системно-структурний, аналіз, синтез, індукція, дедукція, графічний, коефіцієнтний.

Інформаційними джерелами: законодавчі та нормативні акти, що регламентують облік та аудит, матеріали наукових конференцій і досліджень, інформація друкованих та електронних періодичних видань.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування викладених у роботі пропозицій щодо підвищення рівня організації та ведення обліку та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості.

Апробація результатів дослідження: тези доповіді на конференціях.

ДЕБІТОРСЬКА ТА КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, ОРГАНІЗАЦІЯ, МЕТОДИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ, АУДИТ, ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....7

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗОБОРГОВАНОСТІ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА..11

1.1 Економічна сутність дебіторської заборгованості та зобов'язань як правової, економічної та облікової категорії……..……...11

1.2 Визнання, оцінка та класифікація дебіторської та кредиторської заборгованості.....16

1.3 Нормативно-правове регулювання обліку і аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості.....24

1.4 Фінансово-економічні показники діяльності Державного підприємства «Антонов»……..26

2 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ АВІАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА……31

2.1 Документування операцій з обліку дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства……..……....31

2.2 Аналітичний і синтетичний облік дебіторської та кредиторської заборгованості ДП «Антонов»……....40

2.3 Особливості методики формування резерву сумнівних боргів та обліку сумнівної і безнадійної дебіторської заборгованості авіаційного підприємства……..…48

2.4 Методика відображення інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість у фінансовій звітності авіаційного підприємства……..…..52

3 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ДП «АНТОНОВ»……64

3.1 Інформаційне забезпечення аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства……64

3.2 Методика аналізу динаміки, складу та оборотності заборгованості авіаційного підприємства……....68

3.3 Управління дебіторською заборгованістю підприємства……78
4. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРЄМСТВА……..85
4.1 Мета, завдання, джерела інформації та етапи проведення аудиту основних засобів……85
4.2 Планування аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості, результати аудиту та їх документальне оформлення……95
4.3 Організація внутрішнього аудиту на підприємстві……...102
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ……...108
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ……....113
ДОДАТКИ……....121

ВСТУП

Глобальна економічна, політична та соціальна криза негативно впливають на результати діяльності суб'єктів господарювання, які на свій власний ризик здійснюють діяльність з метою отримання прибутку та розвитку підприємства у довгостроковому періоду. Одними з найбільш гострих проблем підприємств України в таких умовах нестабільної національної і світової економіки та пандемії стали зниження платоспроможності господарюючих суб'єктів, виникнення простроченої заборгованості та, як наслідок, понесення збитків діяльності. У такий час відмічається незбалансованість за строками та розмірами погашення дебіторської заборгованості контрагентами та погашенням власних зобов'язань підприємством.

У процесі своєї діяльності господарюючі суб'єкти залучають вільні кошти інших контрагентів, надають послуги, виконують роботи, реалізують продуктію або товар. При цьому виникають різні форми заборгованості, що проявляються як активи та джерела їх утворення.

Достовірні дані про зміни у складі заборгованості за напрямами діяльності та іншими показниками надають системи бухгалтерського обліку та фінансово-господарського контролю, які забезпечують достовірною інформацією процес прийняття ефективних управлінських рішень.

З огляду на складові фінансової звітності відмітимо, що дебіторська заборгованість значно впливає на розмір активів, а кредиторська – пасивів балансу, тому що на дату складання звітності їх розмір суттєво впливає на формування валюти основної форми фінансової звітності.

Значна кількість праць вчених-економістів присвячена організаційним та методичним аспектам фінансового та управлінського обліку, аудиту заборгованості. Висвітленню дискусійних питань зазначених напрямів займалися наступні провідні науковці: Ф.Ф. Бутинець, С.В. Голов, Л.П., Кулаковська, Н.М. Малюга, В.В. Пантелеєв, С.А. Петрик та інші вчені. В роботах

науковців визначається коло проблемних або невирішених питань щодо визначення, оцінки та класифікації заборгованості, неузгодженості деяких положень національних та міжнародних стандартів, практики проведення аудиторських перевірок дебіторської та кредиторської заборгованості.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у розкритті питань щодо організації та методики обліку, аналізу та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості.

Для досягнення поставленої мети сформульовано та вирішено нступні завдання:

- досліджено економічну сутність дебіторської заборгованості та зобов'язань як правової, економічної та облікової категорії;

- проаналізовано порядок визнання, оцінки та класифікації дебіторської та кредиторської заборгованості;

- провналізовано нормативно-правове регулювання обліку і аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості;

- здійснено аналіз фінансово-економічних показників діяльності державного підприємства «Антонов»;

- досліджено порядок документування операцій з обліку дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства;

- визначено особливості аналітичного і синтетичого обліку дебіторської та кредиторської заборгованості ДП «Антонов»;

- визначено особливості методики формування резерву сумнівних боргів та обліку сумнівної і безнадійної дебіторської заборгованості авіаційного підприємства;

- вивчено методику відображення інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість у фінансовій звітності авіаційного підприємства;

- досліджено інформаційне забезпечення аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства;

- вивчено методику аналізу динаміки, складу та оборотності заборгованості авіаційного підприємства;

- досліджено особливості управління дебіторською заборгованістю підприємства;

- сформульовано мету, завдання, джерела інформації та етапи проведення аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості;

- визначено порядок планування аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості, результати аудиту та їх документальне оформлення;

- визначено особливості організації внутрішнього аудиту на підприємстві.

Об'єкт дослідження: процес організації та методики обліку, аналізу та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості.

Предмет дослідження: сукупність науково-пізнавальних, теоретико-методичних і практичних підходів щодо організації та методики обліку, аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості авіаційного підприємства.

Методи дослідження: спостереження, порівняння, узагальнення; системно-структурний аналіз, синтез, індукція, дедукція, графічний, коефіцієнтний.

Інформаційними джерелами написання кваліфікаційної роботи стали законодавчі та нормативні акти, що регламентують облік і аудит дебіторської й кредиторської заборгованості, матеріали наукових конференцій та досліджень вчених-економістів, інформація друкованих і електронних періодичних видань, офіційні портали та сайти авіаційного підприємства.

Теоретичне значення результатів дослідження містяться у проведеному аналізі сутності понять, трансформації їх визначення та застосування. Практичні результати дослідження полягають у пропозиціях щодо аналітичних облікових регістрів, які інформують про заборгованість, її підтвердження у документах, терміни виникнення заборгованості та її погашення, а також робочі документи аудитора, у яких формується інформація щодо аудиторських доказів та процедур перевірки відповідно до мети аудиту.

Апробація результатів дослідження: VI Міжнародна науково-прктична конференція «Бухгалтерський облік.оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (м. Чернігів, 27 листопада 2020 р.),

Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення» (м. Київ, 22 жовтня 2020 р).

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Кваліфікаційна робота містить 118 сторінок друкованого тексту, у тому числі 20 таблиць, 24 рисунків та 6 додатків на 12 сторінках, список використаних джерел включає 67 найменувань, які розміщено на 7 сторінках.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗОБОРГОВАНОСТІ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Економічна сутність дебіторської та кредиторської заборгованості як правової, економічної та облікової категорії

У процесі ведення фінансово-господарської діяльності суб'єкти господарювання взаємодіють з різники контрагентами – постачальниками і підрядниками, покупцями та замовниками. При реалізації товарів і продукції, виконанні робіт та наданні послуг виникає дебіторська заборгованість, яка має значну питому вагу у складі поточної дебіторської заборгованості підприємства. У свою чергу для здійснення своєї основної діяльності підприємства закупають активи, здійснюють розрахунки з бюджетом, працівниками та учасниками, комерційними банками. Такі операції пов'язані з виникненням зобов'язань, які мають різні терміни погашення та врегульові різною фрмою договірних відносин. За термінами погашення дебіторська та кредиторська заборгованість схожі, тому що підприємство в одних обставинах виступає дебітором, в інших – кредиторов.

Загальновідомо, що дебіторська заборгованість пов'язана із відволіканням активів з обороту, а кредиторська – формуванням залученого капіталу або залучених джерел утворення майна підприємства.

Визначення заборгованості - це не тільки питання національних та міжнародних стандартів з бухгалтерського обліку та звітності. Цей аспект має юридичну сторону та його історичне коріння відмічається у часи античності, коли існувала норма покарання неплатоспроможного боржника зв'язуванням ланцюгами, вага яких прирівнювалась до ваги заборгованих речей [1]. Тому історично першим поняттям, характеризуючим заборгованість, стало визначення боргу. З розвитком економічних відносин та процесів виникло поняття

«заборгованість», яка обов'язково існує при економіних взаємовідносинах між господарюючими суб'єктами.

У національних стандартах, які регламентують порядок складання та представлення фінансової звітності, характеризуються усі групи об'єктів бухгалтерського обліку з урахуванням особливостей їх оцінки [2]. Цілий стандарт регулює облік дебіторської заборгованості та тільки у складі поточних забов'язань можно побачити усі види кредиторської заборгованості. Все це підтверджує, що у склад короткострокових зобов'язаннь включають кредиторську заборгованість.

У зв'язку з тим, що основними джерелами здійснення операційної діяльності є матеріальні запаси і праця, значна частка кредиторської заборгованості виробничого підприємства - це заборгованість за товари, роботи, послуги. До складу кредиторської заборгованості також відносяться заборгованість за розрахунками з бюджетом щодо податків та зборів, заборгованість з оплати праці, яка обов'язково виникає на момент складання балансу через процес її нарахування та фактичної виплати. Кредиторська заборгованість також містить разрахунки, пов'язані з нарахуваннями на фонд оплати праці, та розрахунки з учасниками, які отримують дивіденди та інші винагороди за результатами діяльності.

Поточною кредиторською заборгованістю за довгостроковими зобов'язаннями являються сплачені згідно кредитного договору відсотки комерційному банку за отриманий кредит, термін сплати якого більше 12 місяців.

Дефініції «дебіторська заборгованість» та «кредиторська заборгованість» розглядаються як об'єкти економічної, юридичної та облікової площини, тому дискусійні питання щодо їх визначення та оцінки ще тривалий час буде не вирішено [3]. Визначення дефініцій «заборгованість» та «зобов'язання», які сформульовано ученими-економіістами та у законодавчо-нормативних документах, представлено у табл. 1.1.

Цивільний та Господарський кодекси розглядають зобов'язання з точки зову правових відносин, які мають певний термін, призводять до певної відповідальності та покаранню за не виконання взятої відповідальності.

Таблиця 1.1 – Визначення дефініцій «заборгованість» та «зобов'язання» дослідниками та нормативними документами

№ з/п	Автор, нормативний акт	Визначення
1	2	3
1	Ст 59 Цивільного кодексу [4]	Розглядає зобов'язання з точки зору правовідношень, які виникають за умов передачі права власності, ризиків володіння; визначає кредитора та боржника, їх відповідальність та обов'язки
2	Господарський кодекс України [5]	Визначає підстави виникнення зозов'язань, відповідальність за дії боржника, обов'язки сторін щодо виконання договірних умов та певних дій
3	Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [6]	Подає зобов'язання як заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій та при погашенні якої підприємство втратить ресурси, які являються економічними вигодами
4	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [7]	Дублює визначення Закону № 996
5	МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи» [8]	Розглядає зобов'язання як теперішню заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникла внаслідок минулих подій та при погашенні якої підприємство втратить ресурси, які являються економічними вигодами
6	П(С)БО 11 [9]	поточні зобов'язання — зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу
7	Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, М.м. Шигун, О.В. Олійник [10], [11], [12]	Розглядають зобов'язання у площині заборгованості та боргу, визначаючи боржника та кредитора
8	С.І. Травінська [13]	поточні зобов'язання - зобов'язання, що підлягають погашенню на вимогу кредиторів, а також та частина зобов'язань, яка буде погашена протягом операційного циклу або одного року, починаючи з дати балансу

Кінець таблиці 1.1

1	2	3
9	М.І. Купер [14]	Характеризує зобов'язання за багатьма критеріями, у тому числі санкціями за порушення умов договорів (несвоєчасним погашенням, неповною суиою)
10	Й.С. Завадський, [15]	Визаначає заборгованість у складі юридичних відносин, підставою виникнення яких є вимоги діючих нормативних актів або догорних умов, що мають цивільно-правовий характер правові відносини між сторонами (особами), які оформлені договором або випливають з дійсного законодавства, у зв'язку з чим одна сторона зобов'язана здійснити на користь іншої сторони певні дії
11	А.Т. Сафарова [16]	Акцентує увагу на фактичній поточній заборгованості, яку необхідно погасити протягом поточного року
12	Н.С. Абалмасова, [17]	Характеризує поточні зобов'язання як короткострокові фінансові зобов'язання, які підприємство має сплатити протягом звітного періоду
13	І.А. Бланк [18]	Зобов'язання - сукупність фінансових вимог до підприємства

Більшість нормативних актів опираються на термін погашення заборгованості, що за міжнародними та національними стандартами дозволяє розподілити як дебіторську заборгованість, так і зобов'язання на довгострокові та поточні, тобто короткострокові. Межею їх розподілу є дванадцять місяців або операційний цикл, якщо він не перевищує цього терміну. Тому більшість науковців розподіляючи заборгованість на поточну або довгострокову опираються на нормативні документи.

Якщо порівнювати нормативні акти цивільно-правового характеру і законодавчо-нормативні документи з регулювання бухгалтерського обліку та звітності, то очевидно, що більш детальнішими щодо відповідальності, умов погашення та вимог кредитора являються правові документи. Зважаючи на вищеприведене можна відмітити, що «заборгованість» має розглядатися як комплексне поняття, що втілює елементи правових відносин та являється важливим об'єктом бухгалтерського обліку і контролю.

У зв'язку з тим, що погашення дебіторської та кредиторської заборгованості викликає рух грошових коштів, за виключенням здійснення обміну (бартерних операцій), в системі управління заборгованістю враховують показники платоспроможності підприємства. Тобто розмір та вид заборгованості впливає на ліквідність балансу та діяльность підприємства в загалі.

В той же час в бухгалтерському обліку під зобов'язаннями розуміють джерела для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Інформація про зобов'язання по товарним операціям в бухгалтерському обліку відображаються в момент постачання активів. При здійсненні нетоварних операцій (банківські кредити та інші угоди) момент виникнення зобов'язань визначається у підписаних договорах, контрактах або угодах. Кожний договір містить умови щодо штрафних санкцій за невиконання прописаних умов.

Отже, не всі зобов'язання, які виникають у цивільному та господарському праві, відображаються в обліку. Таким чином, будь-яка діяльність суб'єктів підприємницької діяльності призводить до виникнення заборгованості перед фізичними та юридичними особами та навпаки. Правове підгрунття таких змін призводить до виникнення боргу або боргових зобов'язань [19].

Поняття «дебіторська заборгованість» є не менш дискусійним з точки зору її визначення. У економічних та фінансових словниках цей об'єкт визначається як фінансове зобов'язання, що обмежує шляхи виникнення та погашення такого боргу [20].

П(С)БО 10 окрім визначення, визнання та оцінки дебіторської заборгованості характеризує поняття «дебіторів» як юридичних та фізичних осіб, які мають заборгованість перед підприємством [23]. Серед фізичних осіб до дебіторів відносяться працівники підприємства, у яких виникла заборгованість за рахунок погашення позик або нестач, у більшості випадків такими дебіторами виступають підзвітні особи, що не підтвердили витрати за відрядженням.

У зв'язку з тим, що національні стандарти бухгалтерського обліку не протирічать та в більшості випадків дублюють інформацію міжнародних

стандартів. У однойменному міжнародному стандарті дебіторську заборгованість відносять до фінансових інструментів (фінансових активів), на підставі виникнення якого господарюючий суб'єкт має отримати фінансовий актив від контрагента [24]. Дослівний переклад трактувань вчених-економістів К. Хітчинга та Д. Стоуна визначає дебіторську заборгованість як «рахунки до отримання» [25].

Зважаючи на договірний характер заборгованості, її строковість, грошовий вимір деякі науковці поєднують дебіторську заборгованість та неспроможність підприємства розрахуватися за відвантажену продукцію, надані послуги або виконані роботи.

З урахуванням того, що у МСФЗ акцент робиться на контролі за виконанням договірних зобов'язань в своїй статті Матицина Н. пропонує тлумачення категорії «дебіторська заборгованість» як розміру неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку оплати [24].

Отже, аналізуючи вищенаведене можна дійти висновку, що більшість дослідників розглядають одну і ту саму проблему під різним кутом.

1.2 Визнання, оцінка та класифікація дебіторської та кредиторської заборгованості

Більшість національних стандартів бухгалтерського обліку, що регулюють облік активів, капіталу та зобов'язань містять схожі положення, які включають визначення, визнання, оцінку та види об'єктів, які слугують напрямами класифікації або розподілу об'єктів. Це підтверджує важливість правильного визнання і оцінки активів й зобов'язань, необхідності класифікувати об'єкти за напрямами групування, викладеними у національних стандартах та особливостями використання цих об'єктів певним суб'єктом господарювання.

Методологію обліку та структуру дебіторської заборгованості визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість» (далі П(С)БО 10), що регулює питання оцінки в залежності від стану заборгованості, її видів та термінів погашення [23]. Структуру основного національного стандарту, який регулює питання обліку дебіторської заборгованості розглянуто на рис. 1.1.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування.

Оцінка дебіторської заборгованості, що виникла в результаті реалізації продукції та робіт залежить від причини її виникнення та її вигляду. Наприклад, поточна дебіторська заборгованість, що виникла в результаті реалізації продукції, товарів, робіт або послуг на умовах наступної оплати, оцінюється за первісною вартістю.

Отже, на дату визнання дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи і послуги відображається за собівартістю, яка дорівнює вартості обміну, встановленій сторонами. Її оцінку можуть зменшити надані знижки та повернення товарів. Підходи до визнання та оцінки дебіторської заборгованості є різними, але це характеризує дебіторську заборгованість як фінансовий інструмент.

Первісна вартість дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію буде залежати від: надання покупцеві торговельної знижки різного характеру, повернення продукції від покупців, періоду часу з дати відвантаження продукції (виконання робіт, надання послуг) і дати надходження грошових коштів.

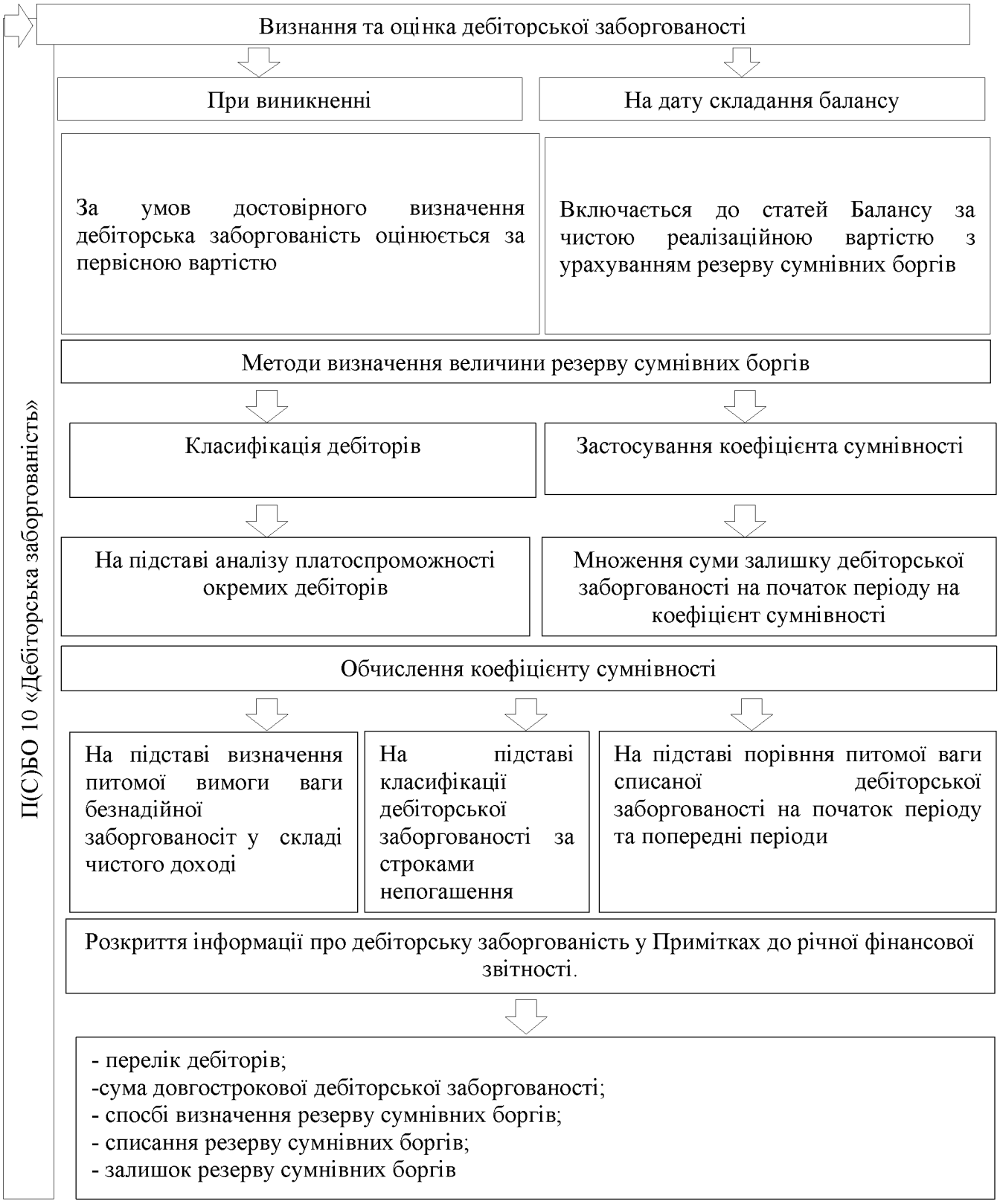

Рисунок 1.1 – Положення П(С)БО 10 щодо визнання та оцінки дебіторської заборгованості

У П(С)Б0, 10, 11, 19 приведено види оцінок, які застосовуються до визначення суми дебіторської та кредиторської заборгованості (рис. 1.2).

Визначення чистої реалізаційної вартості подається у П(С)БО 10 і застосовується до поточної дебіторської заборгованості за умов нарахування резерву сумнівних боргів та його списання. За теперішньою вартістю відображається у балансі довгострокова дебіторська заборгованість. Підходи до визначення справедливої вартості дебіторської заборгованості можуть відрізнятися в залежності від дати виникнення та погашення такої заборгованості та її характеру. На нашу думку, бухгалтер при визначенні справедливої вартості дебіторської заборгованості має враховувати ринкову вартість товару, аналогічного тому, що був переданий покупцеві та який не оплачено.

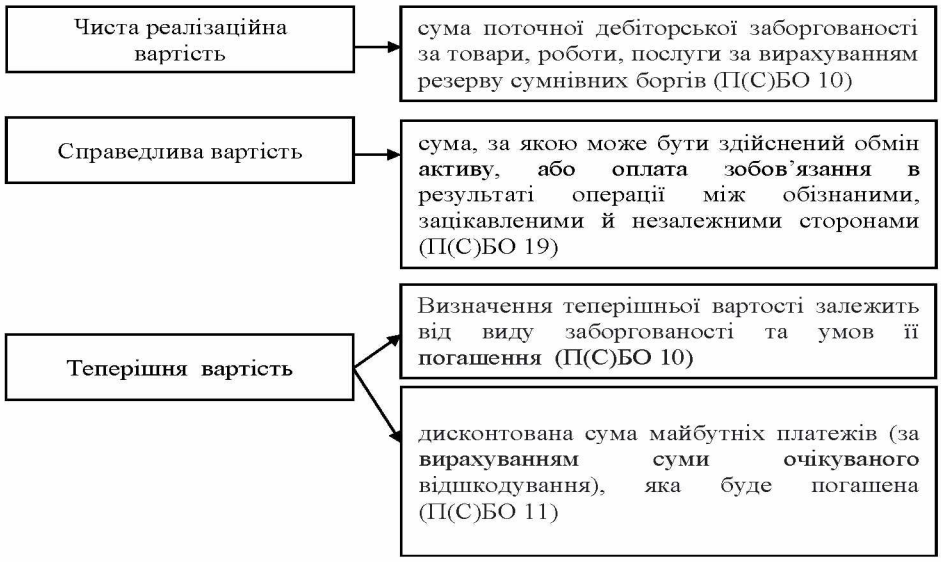

Рисунок 1.2 – Види оцінок заборгованості

Оцінка будь якої заборгованості на певну дату важлива для визначення достовірності вартості активів та зобов'язань. В практику національного обліку з міжнародних стандартів надішли наступні види оцінок – дисконтована та недисконтована вартість. Такий вид оцінки міжнародні та національні стандарти застосовують до різних об'єктів [12]. Більшість принципів бухгалтерського

обліку, які викладено у Законі № 996, вимагають ретельного відношення до оцінки об’єктів.

Для визначення балансової вартості зобов'язань використовуються наступні види оцінок рис.1.3.

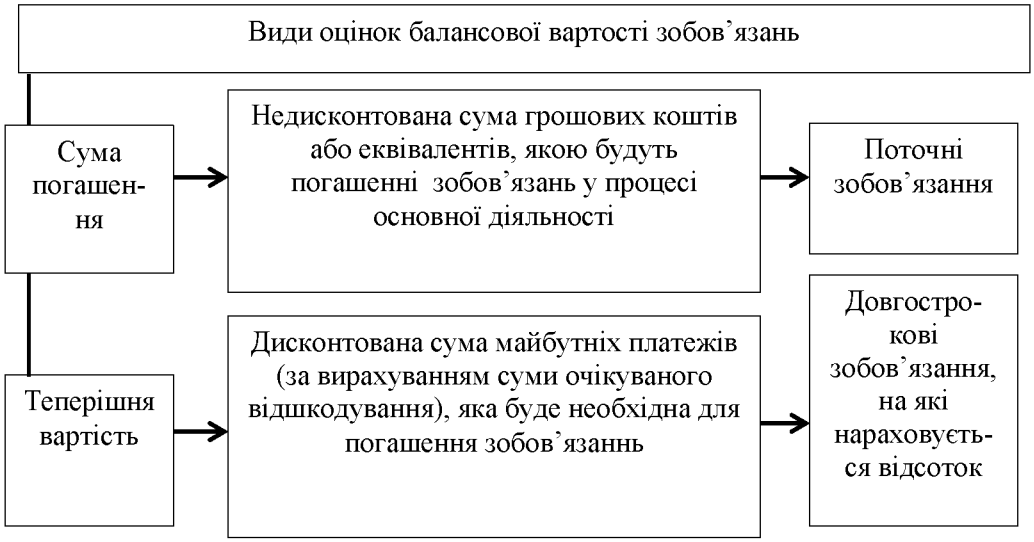

Рисунок.1.3 - Види оцінок балансової вартості зобов’язань

За П(С)БО 11 кредиторська заборгованість відображається в Балансі (Звіті про фінансовий стан» за сумою погашення, тобто у фінансовій звітності в розділі поточних зобов’язань відображається сума, яка буде фактично сплачена за договором, угодою або контрактом. Окремо слід зазначити порядок оцінки заборгованості в іноземній валюті, яка визначається П(С)БО 21. Такі зобов’язання при первісному визнанні відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням курсу НБУ на дату здійснення операції.

Кредиторську заборгованість як поточні зобов’язання у міжнародній практиці відображають за однією з оцінок: історичною, поточною, вартістю реалізації та теперішньою. На практиці для відображення заборгованості у фінансовій звітності застосовують історичну собівартість [24], [25], [26].

Порядок формування та відображення у звітності інформації про зобов'язання визначає П(С)БО 11 «Зобов'язання», загальну характеристику якого наведено на рис. 1.4.

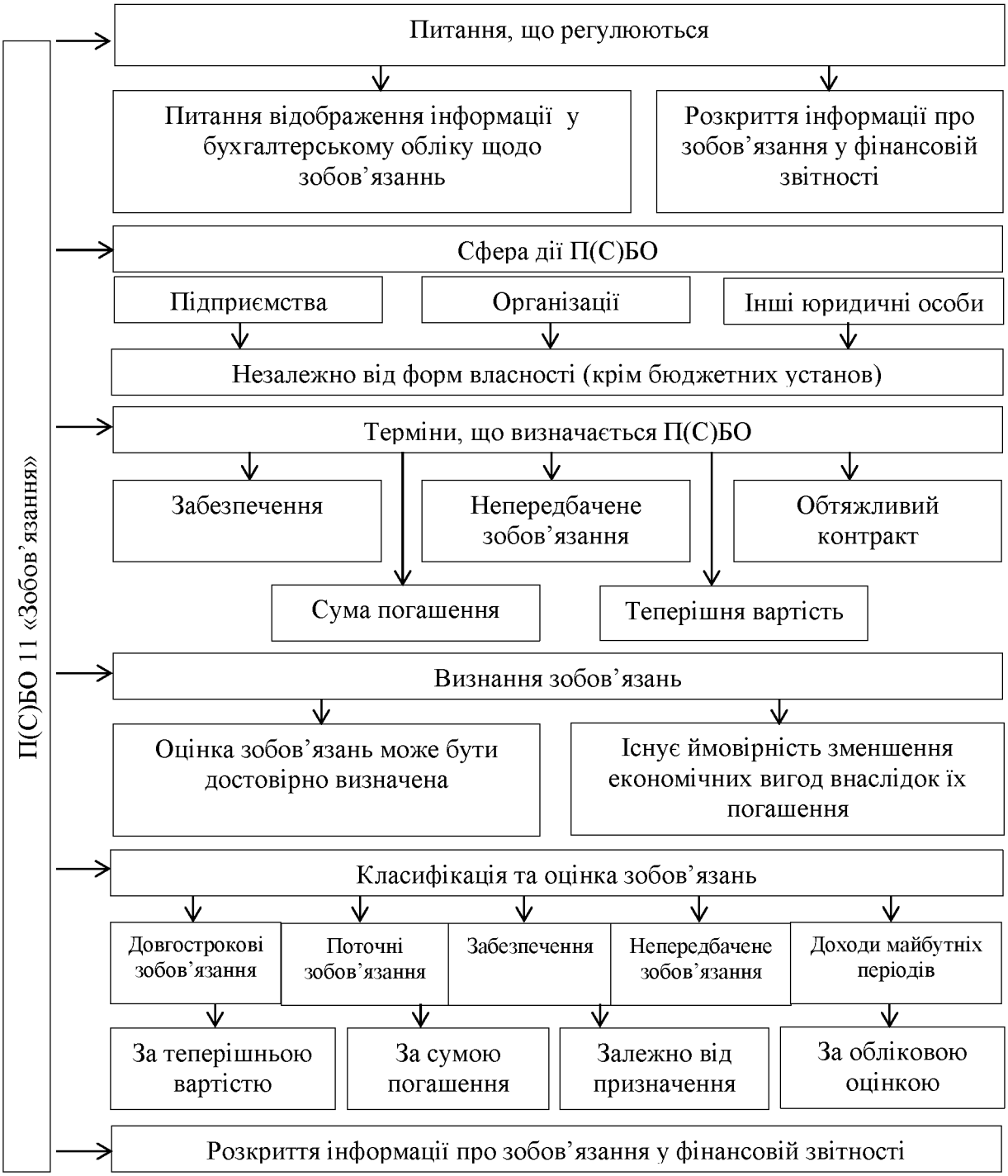

Рисунок 1.4 - Загальна характеристика П(С)БО 11 «Зобов'язання»

Питання оцінки заборгованості підприємства є актуальним, оскільки для підприємства дуже важливо визначати реальну вартість своїх активів та зобов'язань. З метою організації ефективного обліку та аналізу розрахунків з дебіторами та кредиторами важливе місце займає класифікація дебіторської заборгованості. Від правильного групування заборгованості, а також від правильно обраних класифікаційних ознак залежатиме не лише порядок її обліку взагалі чи окремого її складника, а й ефективність управління нею.

Враховуючи положення П(С)БО 10 для цілей бухгалтерського обліку дебіторську заборгованість доцільно групувати за напрямами, поданими на рис. 1.5.

Рисунок 1.5 – Класифікація дебіторської заборгованості

При віднесенні дебіторської заборгованості до певної групи перш за все необхідно достовірно визначити термін погашення заборгованості, який необхідно з'ясувати на підставі договірних документів, умови контракту або угоди [23, 24]. На підставі положень нормативних документів щодо обліку дебіторської заборгованості основними напрямами класифікації дебіторської заборгованості являються її розподіл за строками погашення та фінансовими інструментами (рис. 1.6).

Рисунок 1.6 – Класифікація дебіторської заборгованості

Класифікація дебіторської заборгованості та зобов'язань дасть змогу глибше зрозуміти їхню сутність, а також допомагає керівникам отримувати різнобічну інформацію про неї з метою ефективного управління заборгованістю.

1.3 Нормативно-правове регулювання обліку і аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості

Досить важливим питанням у дослідженні є визначення нормативних документів, які регулюють порядок ведення обліку і аудиту дебіторської та

кредиторської заборгованості. Організацію та ведення обліку і аудиту дебіторської й кредиторської заборгованості регламентують чинні в Україні відповідні нормативні документи, які регулюють правові відносини, оподаткування, організацію та ведення бухгалтерського обліку, організацію аудиту фінансової звітності (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Нормативні документи, що регулюють облік дебіторської та кредиторської заборгованості

№	Найменування документу	Призначення документу
1	Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» № 996 від 16.07.99 р. [21];	Визначає поняття «заборгованості». Відповідно до закону підприємство самостійно визначає облікову політику на рік, де відображаються основні засади організації та ведення обліку на підприємстві, зокрема і дебіторської заборгованості.
2	Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV (зі змінами та доповненнями)	встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності, які ґрунтуються на різноманітності господарських суб'єктів різних форм власності, націлений на забезпечення зростання ділової активності господарських суб'єктів, розвиток підприємництва і на цій основі збільшення ефективності суспільного виробництва.
3	Кодекс законів про працю України (КЗпП)	містить основні положення регулювання трудових відносин, зміст трудового та колективного договору, зазначаються норми робочого часу, часу праці, гарантія та компенсація, пільги для працівника. Зазначаються основні положення контрою за дотримання трудового законодавства.
4	Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку № 356	спрямовані на узагальнення у регістрах бухгалтерського обліку методом подвійного запису інформації про наявність і рух дебіторської заборгованості
5	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	відображення інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість у фінансовій звітності
6	План рахунків бухгалтерського обліку підприємств, організацій та установ	Для обліку поточної та довгострокової дебіторської заборгованості Планом рахунків передбачені рахунки 3 класу (34, 36, 37, 38) та І класу (18), кредиторської заборгованості – рахунки класу 6
7	Податковий кодекс України	Регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів.

Кінець таблиці 1.2

1	2	3
8	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Визначається формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та розкриття її у фінансової звітності.
9	П(С)БО 11 «Зобов'язання»	Визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності
10	Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку № 88	встановлює порядок створення, прийняття та зберігання первинних документів, облікових регістрів, бухгалтерської звітності підприємствами
11	П(С)БО 26 «Виплати працівникам»	визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про виплати (у грошовій та негрошовій формах) за роботи, виконані працівникам, та її розкриття у фінансовій звітності
12	Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»	визначає правові засади аудиту фінансової звітності, провадження аудиторської діяльності в Україні та регулює відносини що виникають при її провадженні.

Зважаючи на те, що коло нормативних актів охоплює не тільки суто облікові питання, спеціалістам з обліку та контролю будь-якої форми (внутрішнього або зовнішнього аудиту) необхідно слідкувати за змінами та доповненнями, які вносяться у такі документи.

Проведення аудиторської перевірки в Україні регламентується Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [5] та Міжнародними стандартами контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг [27], які підготовлені Міжнародною федерацією бухгалтерів.

Вказані нормативні документи регулюють порядок виникнення взаємовідносин між контрагентами, законність здійснених операцій, питання обліку та аудиту поточної заборгованості. Порядок оцінки і визнання поточної заборгованості кожне підприємство обирає самостійно та фіксує обрані методи, способи та процедури у Наказі про облікову політику.

1.4 Фінансово-економічні показники діяльності Державного підприємства «Антонов»

ДП «Антонов» являється підприємством, яке забезпечує повний цикл створення сучасного літального апарата - від перед проектних досліджень до побудови, випробування, сертифікації, серійного виробництва та після продажного обслуговування. Підприємство було засновано 31.05.1946 року під керівництвом видатного авіаконструктора О.К. Антонова. За цей час колективом ДП було створено більше ста типів і модифікацій пасажирських, транспортних і спеціалізованих літаків, виготовлених у кількості більше ніж 22000 екземплярів. На літаках встановлено більше 500 світових рекордів. На ньому працює повний штат конструкторів, вчені, які діють в 35 наукових напрямах, у тому числі аеродинаміці та міцності літальних апаратів, механіки, гідравліки, теплотехніки, авіоніки та матеріалознавства [28].

Загальна структура підрозділів авіаційного підприємства подана на рис. 1.7.

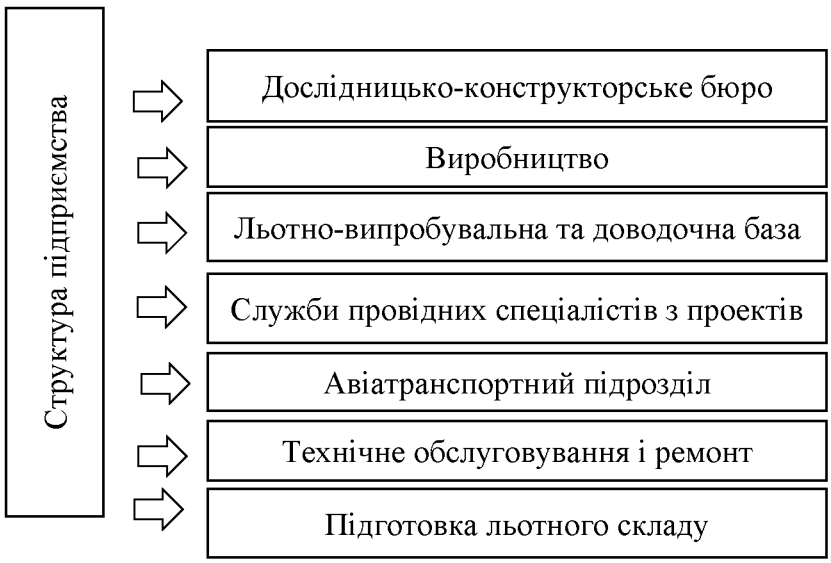

Рисунок 1.7 – Загальна структура ДП «Антонов»

Собівартість також пропорційно доходам збільшилася у 2018 р. на 41% та знизилася у 2019 р. на 33%, при цьому очевидна не пропорційність темпам змін доходів та собівартості.

Таблиця 1.3 – Основні показники фінансово-господарської діяльності ДП «Антонов» за 2017-2019 рр.

№ з/п	Показники	2017 рік	2018 рік	Відносне відхи-лення, %	2019 рік	Відносне відхи-лення, %
1	2	3	4	5=(4-3)/3*100	6	7=(6-4)/4*100
1	Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	6052436	8961918	48,07	5998663	-33,06
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	5301501	7486335	41,21	4409987	-41,09
3	Валовий прибуток, тис. грн.	750935	1475583	96,50	15588676	9,56
4	Рентабельність поточних витрат, % (3/2*100)	14,16	19,71	-	353,49	-
5	Інші операційні доходи, тис. грн.	467016	1294987	177,29	656403	-49,31
6	Адміністративні витрати, тис. грн.	178706	221993	24,22	265981	19,82
7	Витрати на збут, тис. грн.	231944	306965	32,44	218291	-28,89
8	Інші операційні витрати, тис. грн.	1375524	410248	-70,18	1217767	196,84
9	У т. ч. витрати від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	808	343	-57,65	-	-
10	Фінансовий результат від операційної діяльності, прибуток, тис. грн.		1831364	422,29	543040	-70,35
11	збиток	568223				
12	Інші фінансові доходи, тис. грн.	14560	-	-	279	-
13	Інші доходи , тис. грн.	874038	61882	-92,79	63026	1,82
14	У тому числі дохід від благодійної допомоги	152	543	257,24	620	14,18
15	Фінансові витрати, тис. грн.	81	-	-	39884	-
16	Інші витрати, тис. грн.	13087	3103	-76,29	3735	20,37
17	Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн.	307207	1854513	503,67	562726	-69,66
18	Рентабельність реалізації, %	5,08	20,69	-	9,38	-
19	Чистий прибуток, тис. грн.	330224	1584060	379,69	447983	-71,72
20	Рентабельність по підприємству, % (16/1*100)	5,46	17,68	-	7,47	-

За рахунок такої динаміки валовий прибуток значно виріс у 2018 р. (96.5%) та тільки на 9,6% у 2019 р. У 2019 р. знизилися інші операційні доходи на 49,3%,

хоча вони значно зросли у 2018 р. (на 177%). Адміністративні витрати протягом трьох років зростали відповідно на 24,22% та 19,82%.

Позитивним моментом для ДП «Антонов» стало зниження витрат на збут майже на 30% при їх зростання у 2018 р. на 32,44 %. Це пов'язано зі зниженням обсягів реалізації продукції, підтвердженням якого слугують попередньо приведені розрахунки. Інші операційні витрати значно виросли у 2019 р. на 196 % порівняно з 2018 р., що негативно вплинули на фінансовий результат від операційної діяльності. Так при зростанні прибутку від операційної діяльності у 2018 р. на 422% цей показник знизився у 2019 р. на 70%.

Серед показників інших видів діяльності на прибуток максимально позитивно вплинуло у 2018 р. зниження інших витрат у 2018 р. на 70%. Фінансовий результат до оподаткування виріс у 2018 р. на 503%, в 2019 р. цей показник на 70 %. Чистий прибуток у 2018 р. значно виріс на 379% та знизився на 71% у 2019р. Все вище приведене свідчить про зростання результатів діяльності у 2018 р. та зниження у 2019.

Для більш детального ознайомлення з діяльністю підприємства проаналізуємо показники ліквідності ДП «Антонов» за період 2017-2019 рр. (табл. 1.4).

Для оцінки ліквідності і платоспроможності використовують такі коефіцієнти:

1) Коефіцієнт абсолютної ліквідності

$$k_{\text{аб.лікв.}} = \frac{\text{ГК}}{\text{Коросткострокові зобовязання}} \tag{1.1}$$

де

ГК – грошові кошти

$$k_{\text{аб.лікв.}} = \frac{\text{ф. № 1 р. 1165}}{\text{ф. № 1 р. 1695}}$$

2) Коефіцієнт поточної ліквідності

$$k_{\text{пот.лікв.}} = \frac{\text{ГК+Короткостр.фін.вклад.+Дебіт.заборг.}}{\text{Коросткострокові зобовязання}} \tag{1.2}$$

$$k_{\text{пот.лікв.}} = \frac{\text{ф. № 1 р. 1195}}{\text{ф. № 1 р. 1695}}$$

3) Коефіцієнт швидкої ліквідності

$$k_{\text{шв.ліквід.}} = \frac{\text{Оборотні активи} - \text{Запаси}}{\text{Поточні зобовязання}} \quad (1.3)$$

$$k_{\text{шв.ліквід.}} = \frac{\text{ф.№ 1 р.1195} - \text{р.1100}}{\text{ф.№ 1 р.1695}}$$

Таблиця 1.4 – Аналіз показників ліквідності

Показники	Рекомендоване значення	2017 рік	2018 рік	2019 рік
К а.л.	0,2-0,35	0,14	0,129	0,19
К п.л.	≥ 0,8	1,83	2,66	2,38
К ш.л.	≥ 1	0,91	1,28	1,5

Дані табл. 1.6 свідчать, що $К_{ал}$ не відповідає нормативним значенням, що свідчить про неспроможність підприємства негайно розрахуватися за найбільш терміновими боргами. Але у 2019 р. показник дорівнював нормативу, що є позитивним для ДП «Антонов». Коефіцієнт поточної ліквідності більший за нормативний та характеризує достатність обігових коштів в підприємства для погашення боргів протягом року. Коефіцієнт швидкої ліквідності характеризує кількість одиниць найбільш ліквідних активів припадає на одиницю термінових боргів. Цей показник за три роки виріс майже у двічі, що свідчить про платоспроможність підприємства.

Висновки до розділу 1

1. Діяльність суб'єктів господарювання пов'язана з рухом активів та джерел їх формування, проведенням господарських операцій та процесів у ході яких виникає заборгованість перед кредиторами і дебіторами. Дефініції

«заборгованість», «кредиторська заборгованість», «зобов'язання», «дебіторська заборгованість» по-різному трактуються науковцями і визначаються законодавчо-нормативними актами та розглядаються з точки розу юридичної, економічної та бухгалтерської площини.

2. З метою бухгалтерського обліку кредиторська заборгованість є часткою поточних зобов'язань підприємства, яка відображає його заборгованість за товари (роботи, послуги), перед бюджетом за податками і зборами, перед працівниками, учасниками та іншими контрагентами, яку необхідно погасити протягом 12 місяців або операційного циклу, якщо він не перевищує 12 місяців.

3. Велика кількість нормативних актів регулює ведення обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, відображення інформації про них у фінансовій звітності та процес аудиту цього об'єкта. Великі підприємства мають складати звітність за міжнародними стандартами, але існують розбіжності між національними та міжнародними стандартами щодо визначення, визнання та оцінки заборгованості.

4. З метою достовірного відображення інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість у бухгалтерському обліку важливо правильно класифікувати заборгованість. Щодо національних стандартів, то вони розподіляють як дебіторську заборгованість, так і зобов'язання за терміном погашення. Інші класифікаційні ознаки группування заборгованості випливають із екомонічної сутності, напрямів використання та інших ознак.

5. Проведений аналіз основних фінансово-економічних показників ДП «Антонов» на підставі фінансової звітності свідчить про зростання фінансового результату у 2018 році та їх зниження у 2019 році. Це обумовлено зменьшенням обсягів реалізації та інфляційними процесами, які пов'язані з економічною кризою.

6. Представлені результати оцінки динаміки основних показників ліквідності свідчать про платоспроможність підприємства, його можливість розрахуватися за поточною заборгованістю.

2 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ АВІАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Документування операцій з обліку дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства

Початковим етапом облікового процесу на будь-якому підприємстві є первинне спостереження, яке полягає у зборі інформації про об'єкт, його кількісну та якісну характеристику, спостереженні за станом об'єкта. Первинне спостереження також охоплює: критерії відбору фактів господарського життя; тобто господарських операцій; способи контролю за спостереженням, накопиченням та передачею інформації для подальшої обробки. Бухгалтерський документ – це письмове підтвердження здійснення операцій, яке містить відомості про господарську операцію та є доказом її здійснення [21]. Під первинним документом в бухгалтерському обліку розуміється бланк певної форми (у більшості випадків – типової), в якому фіксують та підтверджують господарські операції, включаючи розпорядження і дозволи керівників на їх проведення.

Для цілей удосконалення ведення первинного обліку заборгованості первинні документи, якими оформляються відповідні операції, доцільно розглядати в частині:

- економічного змісту господарських операцій у вартісному вимірнику, що слугує накопиченню інформації у хронологічному порядку;

- юридичного компонента: первинний документ містить відомості про здійснені операції, які повинні відповідати юридичним вимогам джерел права та мають доказову силу при вирішенні спорів й встановленні істини фактів господарської діяльності.

Ведення бухгалтерського обліку дебіторської та кредиторської заборгованості повинно забезпечити зовнішніх і внутрішніх користувачів наступною інформацією:

- суми заборгованості в розрізі синтетичних рахунків та статей балансу підприємства,

- перелік дебіторів та кредиторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін,

- метод визначення величини резерву сумнівних боргів; суми поточної дебіторської заборгованості за строками непогашення; використання резерву сумнівних боргів та суми його залишку за звітний період [36], [37].

Виходячи з потреб користувачів щодо інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість до завдань бухгалтерського обліку відносять:

- перевірку правильності і своєчасності документального оформлення операцій, які призводять до нарахування та списання заборгованості підприємства;

- здійснення оцінки заборгованості при її виникненні та погашенні, складанні фінансової, податкової, статистичної та управлінської звітності;

- контроль за станом заборгованості, своєчасним її погашенням;

- забезпечення своєчасного і достовірного відображення на рахунках бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, її погашення та списання дебіторської заборгованості, яку визнано сумнівно та безнадійною;

- контроль за правильністю списання заборгованості;

- визначення резерву сумнівних боргів у відповідності до облікової політики підприємства;

- проведення інвентаризації заборгованості;

- забезпечення достовірності інформації про заборгованість у складі статей фінансової звітності [36].

Проблемні питання організації обліку дебіторської заборгованості здебільшого стосуються неузгодженості положень бухгалтерського та податкового законодавства, наявність великої кількості методів оцінки

дебіторської заборгованості, які ускладнюють процес її визначення [35], [36], [37]. Варто зауважити, що вузьким питанням обліку поточної заборгованості є формування резерву сумнівних боргів, створення якого не являється обов'язковим, тому на практиці до нього відносяться формально. Але інформація про створення резерву сумнівних боргів має відображатися у фінансовій звітності. Основні проблеми обліку поточної та довгострокової дебіторської заборгованості відображено на рис. 2.1.

Рисунок 2.1 – Проблемні питання обліку дебіторської заборгованості

Правильно обрана облікова політика підприємства забезпечує порядок відображення інформації про об'єкти та операції, документообіг. Вибір певних методів та процедур, що формують облікову політику підприємства, здійснює головний бухгалтер і затверджується наказом керівника.

При формуванні облікової політики враховуються різні фактори, що впливають на вибір певних методів та способів. Положення облікової політики фіксуються в наказі керівника, що передбачає наступні розділи:

- методологічні принципи та порядок ведення бухгалтерського обліку.
- меодичні аспекти обліку окремих об'єктів ;
- технологія ведення обліку;
- організація бухгалтерського, управлінського обліку, оподаткування.

Одним з основних положень облікової політики ДА «Антонов» є вибір форми організації та ведення бухгалтерського обліку, яка повністю відповідатиме інформаційним потребам управлінської системи. Такою формою обрано журнально-ордерну форму ведення бухгалтерського обліку, яка поєднує складові синтетичного обліку в одному регістрі, забезпечує своєчасне та послідовне відображення бухгалтерських записів протягом звітного періоду, а також забезпечення розподілу облікових робіт та можливість аналізу господарської діяльності підприємства.

Сучасні інформаційні системи дозволяють використовувати усі можливості будь-якої форми ведення обліку. Зокрема вибір форми організації та ведення обліку являється компетенцією головного бухгалтера, який знає інформаційні потреби керівників, власників, обсяг діяльності та обсяг документів.

Журнально-ордерна форма організації бухгалтерського обліку побудована на використанні принципу накопичення даних первинних облікових документів на рівні синтетичних рахунків за всіма елементами бухгалтерського обліку. Накопичення і систематизація даних проводиться в облікових регістрах, які дають можливість відобразити господарські операції за звітний місяць у Журналі реєстрації в хронологічному порядку, відображення сальдо та оборотів у Головній книзі й формування різної звітності, що ілюструє рис. 2.2.

За всіма формами ведення бухгалтерського обліку операції відображаються у момент їх здійснення або зразу після проведення операцій. Деякі операції підтверджуються розрахунками бухгалтерів (бухгалтерськими довідками). Бухгалтерський документ має містити певні реквізити, які несуть , вартісну інформацію про операцію, а деякі документи ще й кількісну оцінку. Першими ознаками документу є його назва, дата, виконавці. Бухгалтерський документ має також юридичну силу, слугує підтвердженням здійснення фактів господарського життя при вирішенні спірних питань.

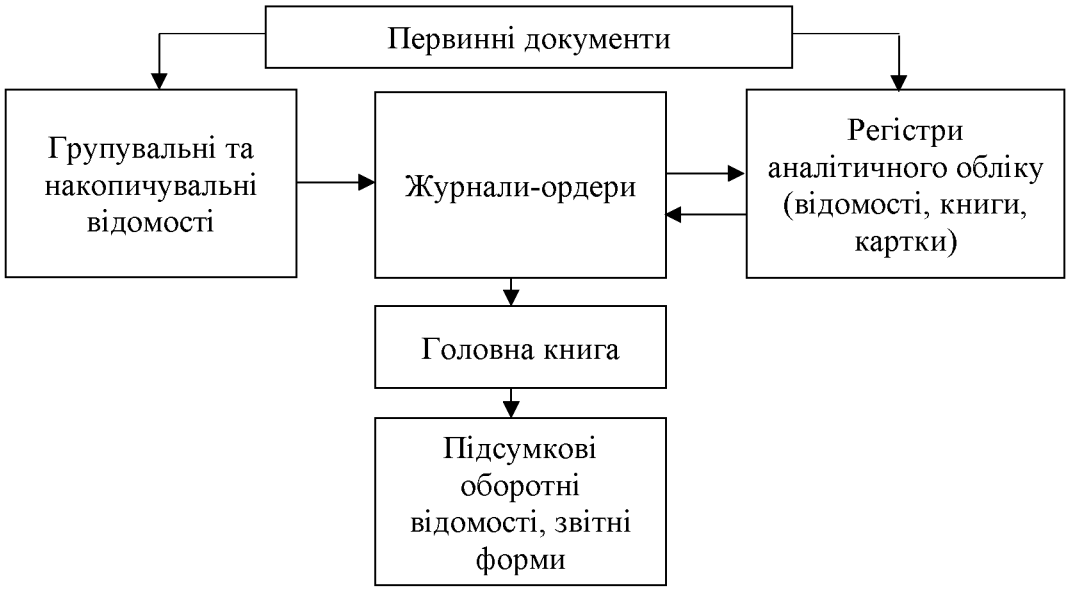

Рисунок 2.2 - Схема журнальної форми ведення бухгалтерського обліку

Для узагальнення та групування інформації, яка міститься у первинних документах, використовують облікові регістри. До основних відносяться журнали-ордери, Головна книга, оборотно-сальдова відомість, відомості аналітичного обліку.

Зважимо, що Головна книга використовується за всіма формами ведення бухгалтерського обліку, цей регістр містить інформацію по всіх синтетичних рахунках.

У Головній книзі відображаються сальдо на початок і кінець поточного місяця, обороти за поточний місяць за кредитом цього рахунку, які наводяться однією сумою, обороти за поточний місяць за дебетом цього рахунку, що наводяться сумою за кореспондуючими рахунками із журналів-ордерів. Головна книга ведеться протягом календарного року, на кожний синтетичний рахунок у Головній книзі відводять окрему сторінку. Перевірку правильності записів у Головній книзі здійснюють підрахунком суми оборотів і сальдо за усіма рахунками, суми дебетових і кредитових оборотів, а також сальдо за дебетом і кредитом повинні бути відповідно рівні.

На державному підприємстві «Антонов» для перевірки правильності складання облікових регістрів застосовуються оборотно-сальдові відомісті, які

мають контрольно-аналітичний характер. Такі документи формуються на підставі даних Головної книги. Головним регістром при даній формі є журнали - ордери, в яких здійснюються систематичні, хронологічні та комбіновані записи. Основними джерелами інформації про стан розрахункових відносин з дебіторами ДП «Антонов» слугують договори, контракти та первинні документи з обліку розрахункових операцій (рис. 2.3).

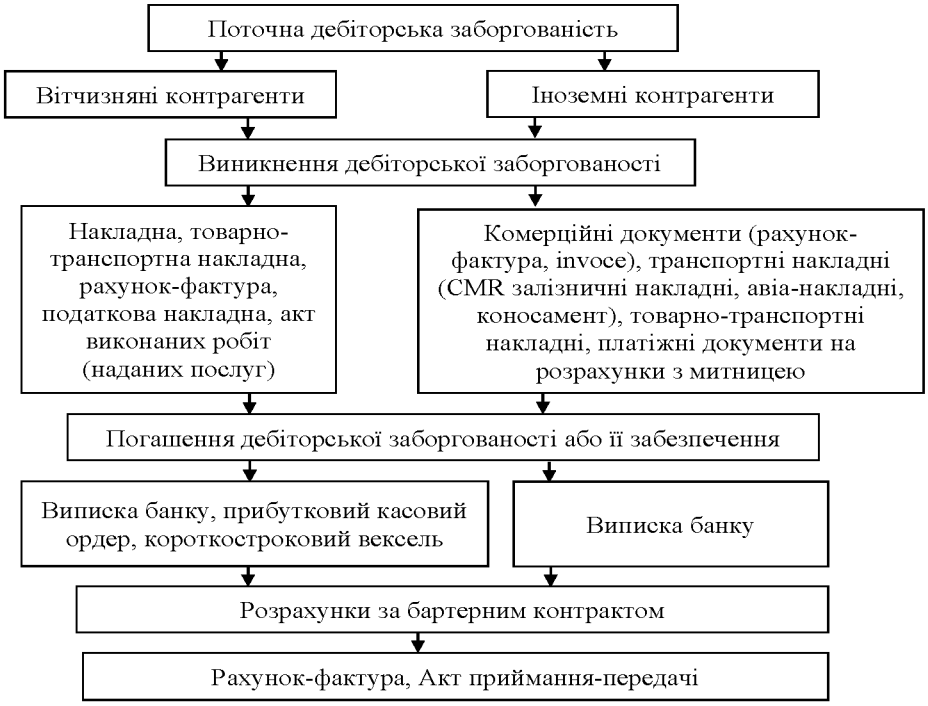

Рисунок 2.3 – Рух документів з обліку поточної дебіторської заборгованості

Виконання робіт та надання послуг оформлюють відповідним актом, де погоджується процес прийняття замовником робіт або послуг. Щодо надання в оренду певних об’єктів, то вартість, терміни та графік погашення заборгованості встановлюється у договорі. Зміст та форма такого договору відповідає вимогам положень Цивільного кодексу, тобто уточнює предмет договору, права та обов’язки сторін. Рух первинних документів при здійсненні операцій з орендою подано на рис. 2.4.

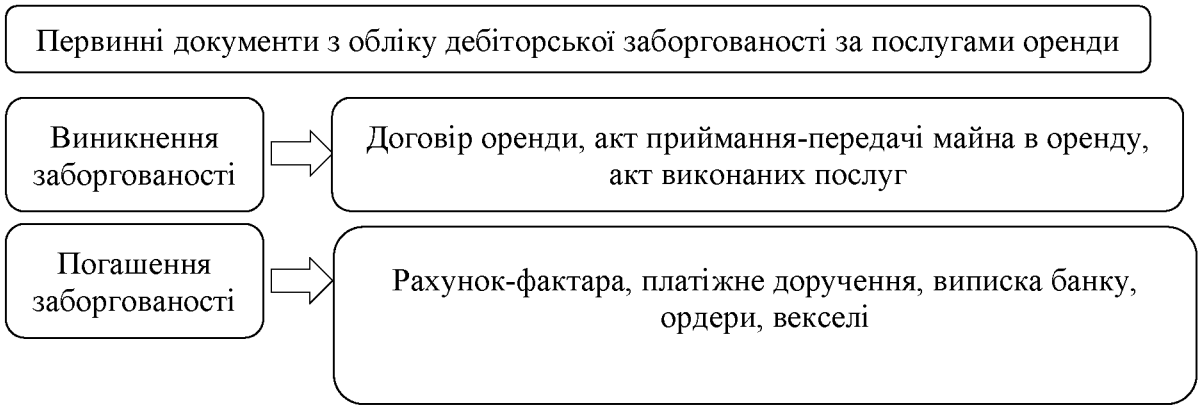

Рисунок 2.4 – Рух документів з обліку дебіторської заборгованості за послугами оренди

Якщо в оренду здається приміщення, яке обслуговує комунальне підприємство, понесені витрати орендар підтверджує первинними документами. Мета складання всіх цих документів – підтвердити орендні взаємовідносини між сторонами (зокрема, здійснені при цьому витрати). Головною проблемою в процесі обліку зобов'язань підприємства є необхідність належним чином організувати процес документування.

Адже від своєчасності розрахунків за поточною та довгостроковою заборгованістю залежить фінансовий стан підприємства, а також репутація самого підприємства. У табл. 2.1 наведено перелік документів, які найчастіше оформлюються при здійсненні операцій щодо виникнення та погашення кредиторської заборгованості. Але даний перелік не є вичерпним, оскільки слід враховувати особливості діяльності кожного суб'єкта господарювання (організаційно-правову форму, вид економічної діяльності, масштаб діяльності, наявність зовнішньоекономічних відносин тощо).

Такі особливості також можуть впливати на організацію документообігу на підприємстві в частині кредиторської заборгованості.

Таблиця 2.1 – Порядок формування інформації про поточні зобов'язання у первинному обліку

Код	Назва рахунку	Первинні документи
60	Короткострокові позики	Кредитні договори, виписки комерційного банку, де відкритопоточнйи рахунок підприємства; розрахунки бухгалтерії, платіжні доручення,
61	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	Господарські договори, розрахунки бухгалтерії, ПКО, звіти касира, виписки банку, ВКО, платіжні доручення
62	Короткострокові векселі видані	Господарські договори, векселі, розрахунки бухгалтерії, накладні, доручення, виписки банку
63	Розрахунки з постачальниками та підрядниками	Договори, накладні (товарно-транспортні, транспортні, рахунки-фактури, акти прийнятих робіт та наданих послуг, податкові накладні,
64	Розрахунки за податками й платежами	Розрахунки бухгалтерії, платіжні доручення, податкові накладні, вантажні митні декларації
65	Розрахунки за страхуванням	Платіжні доручення, виписки банку, розрахунково-платіжні відомості, лікарняні листи тощо
66	Розрахунки за виплатами працівникам	Особові рахунки, листки обліку простоїв, розрахункові відомості, платіжні доручення, виписки банку
67	Розрахунки з учасниками	Договори, розрахунки та довідки бухгалтерії, протоколи зборів учасників, платіжні доручення
68	Розрахунки за іншими операціями	Договори, угоди або контракти, рахунки-фактури, платіжні доручення, виписки банку

Відмітимо, що підставою виникнення майже усіх зобов'язань є договір, контракт або угода:

- при отриманні кредиту: кредитний договір або угода;

- отримання позики: договір позики;

- отримання фінансової допомоги: договір про надання поворотної або безповоротної фінансової допомоги;

- при оренді: договір операційної або фінансової оренди (лізингу);

- при будівництві підрядним способом: будівельний контракт.

Кредитні взаємовідносини регламентуються договірними зобов'язаннями в письмовій формі, що визначають права та обов'язки сторін і не можуть змінюватися в однобічному порядку без згоди іншої сторони.

Документи, що надійшли до бухгалтерії, підлягають арифметичній перевірці, формальній, юридичній і за суттю, тобто з погляду законності й доцільності господарської операції [42], [43]. При цьому забороняється приймати до виконання та оформлення первинні документи за операціями, які суперечать законодавству і встановленому порядку приймання, зберігання й використання об'єктів. Такі документи передаються безпосередньо головному бухгалтеру для прийняття відповідних рішень. Первинні документи можуть бути прийняті до обліку в тому разі, якщо вони складені за формою та підписані уповноваженою особою, прізвище якої визначається у переліку відповідальних осіб в Додатках до Наказу про облікову політику.

Зауважимо, нормативними документами та сучасними інформаційними бухгалтерськими програмами не передбачені регістри аналітичного обліку, зокрема відомості до журналів-ордерів не відображають детальної інформації про об'єкти бухгалтерського обліку. Для підвищення аналітичності інформації про кредиторську заборгованість підприємства розроблено та рекомендовано для впровадження аналітичну відомість контролю. Цей регістр має виконувати контрольно-аналітичну функцію, не перевантажений інформацією та дозволяє оцінити стан заборгованості. Така деталізація дозволяє контролювати стан заборгованості, не допускати прострочення термінів платежів та уникнути штрафних санкцій. Зразок цього документу подано у табл. 2.2.

Аналогічний документ доцільно складати для відображення дебіторської заборгованості по видам послуг та робіт у розрізі кожного контрагента.

З метою поліпшення контролю за своєчасністю, обґрунтованістю й необхідністю платежів на ДП «Антонов» доцільно вести «Реєстр документів до сплати», в якому вказується назва постачальника, підстава платежу, номер і дата документа (рахунку, договору, накладної) та сума платежу. Графік документообігу за розрахунковими операціями має враховувати особливості створення та передачі електронних документів, а також використання електронного цифрового підпису.

Таблиця 2.2 – Аналітична відомість контролю заборгованості

Постачальник	Отримано				Сплачено		
	Документ	Дата	Послуга, робота	Сума з ПДВ, грн.	Дата оплати	Сума з ПДВ, грн.	Залишок заборгованості, грн.
1	2	3	4	5	6	7	8
ТОВ «АВІАКОНТРОЛЬ»	Рахунок-фактура №107	02.11	Ремонт блоків електронного обладнання	32500	07.11	32500	-
ПАТ «НТК «ЕЛЕКТРОПРИЛАД»	Рахунок-фактура №141	03.11	Ремонт блоків радіоелектронного обладнання	21700	04.11	21700	-
ТОВ «Аероскан Сервіс»»	Рахунок-фактура №102	03.11	Ремонт блоків електронного обладнання	56400	05.11	26400	30000
ТОВ «СПЕЦТЕХ СКЛО А»	Рахунок-фактура №268	05.11	Виготовлення скла кабіни екіпажу	127640	07.11	-	-
ТОВ «КИСЛОРОД СЕРВІС»	Рахунок-фактура №43	05.11	Перевірка кисневих балонів	1200	07.11	1200	-

2.2 Аналітичний і синтетичний облік дебіторської та кредиторської заборгованості ДП «Антонов»

Організація синтетичного обліку є важливим етапом бухгалтерського обліку, на якому узагальнюються дані первинного обліку, здійснюється групування та передача інформації. Синтетичний облік підприємства відноситься до узагальнюючого обліку. На ДП «Антонов» розкриття інформації про синтетичний облік дебіторської та кредиторської заборгованості знаходиться у регістрах обліку (журналах-ордерах, відомостях, Головній книзі).

На підприємстві складають такі журнали-ордери:

- по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» №11 та №6;
- по рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» журнал-ордер №8.

Достовірність даних, зазначених у журналах-ордерах завжди звіряє

головний бухгалтер з книгою аналітичного обліку розрахунків з покупцями та документами, в яких засвідчується оплата (погашення) дебіторської заборгованості.

На основі даних журналів-ордерів складається зведена відомість № 5. Узагальненням відомості обліку дебіторської заборгованості є оборотно-сальдова відомість по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». За даними оборотно-сальдової відомості можна побачити результати руху дебіторської заборгованості на підприємстві, зробити висновки по обсягам такої заборгованості, тобто збільшилась загальна сума дебіторської заборгованості чи зменшилась та за рахунок яких дебіторів.

Для відображення інформації про поточну та довгострокову дебіторську заборгованість Планом рахунків передбачено рахунки класу 1 та класу 3. Для обліку довгострокової дебіторської заборгованості використовують синтетичний рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи». Інструкцією № 291 до цього рахунку передбачено такі субрахунки :

- 181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»;
- 182 «Довгострокові векселі одержані»;
- 183 «Інша дебіторська заборгованість»;
- 184 «Інші необоротні активи».

Зауважимо, що для обліку довгострокової дебіторської заборгованості застосовуються тільки перші три субрахунки.

Синтетичний облік за поточною дебіторською заборгованістю ведеться з відкриттям таких рахунків:

- 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»;
- 37 «Розрахунки з різними дебіторами»;
- 38 «Резерв сумнівних боргів».

Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» дає узагальнену інформацію по розрахунках з контрагентами за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, за винятком заборгованості, яка забезпечена векселем. Цей рахунок є активним, за дебетом відображається продажна вартість

реалізованої продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі за виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизний податок тощо, за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства. Сальдо рахунка відображає заборгованість покупців та замовників за виконані роботи або надані послуги. У Плані рахунків деталізувати розрахунки пропонується за видами, покупцями тощо (табл. 2.3).

Побудова аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» забезпечує отримання даних про заборгованість, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованість, не сплачену в строк. Аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

На рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за виданими авансами, за претензіями, за наданими позиками робітникам підприємства, за відшкодуванням завданих збитків і за іншими операціями.

Розглянемо більш детально основні види заборгованості за розрахунками з іншими дебіторами. Дебіторська заборгованість підзвітних осіб нараховується за фактом отримання даними особами авансових підзвітних сум і погашається при повному розрахунку за даними сумами. Фактично здійснені та документально підтверджені витрати підзвітної особи, пов'язані з виробничою діяльністю, списуються на собівартість продукції, на придбання ТМЦ та включаються в суму фактичних витрат на їх придбання.

У діяльності підприємства трапляються випадки, коли при наданні послуг іншими підприємствами права та інтереси підприємства порушуються. З метою врегулювання відносин підприємство звертається до боржника з письмовою претензією, яку визнають дієвим спірних ситуацій. Претензія підписується керівником або заступником керівника підприємства та надсилається адресатові рекомендованим (цінним) листом чи вручається під розписку.

Таблиця 2.3 – Синтетичні рахунки поточної дебіторської заборгованості

Синтетичний рахунок		Субрахунки	
Шифр	Назва	Шифр	Назва
36	Розрахунки з покупцями та замовниками	361	Розрахунки з вітчизняними покупцями
		362	Розрахунки з іноземними покупцями
		363	Розрахунки з учасниками ПФГ
		364	Розрахунки за гарантійним забезпеченням
37	Розрахунки з різними дебіторами	371	Розрахунки за виданими авансами
		372	Розрахунки з підзвітними особами
		373	Розрахунки за нарахованими доходами
		374	Розрахунки за претензіями
		375	Розрахунки за відшкодуванням наданих збитків
		376	Розрахунки за позиками членам кредитних спілок
		377	Розрахунки з іншими дебіторами
		378	Розрахунки з державними цільовими фондами
		379	Розрахунки за операціями з деривативами
38	Резерв сумнівних боргів	За дебіторами	

Аналітичний облік по рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» ведеться за кожним дебітором, видом заборгованості, терміном її виникнення та погашення. Аналітичний облік розрахунків з підзвітною особою поділяється на розрахунки з підзвітними особами в національній валюті та розрахунки з підзвітними особами в іноземній валюті та ведеться за кожною підзвітною особою. Бухгалтерські записи з обліку поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками наведено у табл. 2.4, табл. 2.5.

Таблиця 2.4 – Облік поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками, заборгованості, яка забезпечена векселями

№ з/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума
1	2	3	4	5
Облік поточної заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками				
1	Відображено виконаних робіт, наданих послуг	36	701	12000
2	Одночасно на суму ПДВ	701	641	2000

Кінець таблиці 2.4

1	2	3	4	5
3	Списано собівартість готової продукції, товарів, робіт, послуг	901	23,26,27, 28	7000
4	Погашено дебіторську заборгованість коштами на рахунок в банку	31	361	12000
Облік заборгованості, забезпеченої векселем				
1	Відображено продаж готової продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг	361	701	12000
2	Одночасно на суму ПДВ	701	641	2000
3	Списано собівартість готової продукції, товарів, послуг	901	23,26,27	7000
4	Одержано простий вексель у забезпечення дебіторської заборгованості за продану продукцію	34	361	12000
5	Погашено вексель коштами	311	34	12000
Розрахунки з підзвітними особами				
6	Видані грошові кошти із каси під звіт	372	301	4000
7	Придбані ТМЦ за рахунок підзвітних сум	22,28	372	3500
8	Списані витрати на відрядження	92	372	3500
9	Повернення невитрачених підзвітних сум в касу	301	372	500
10	Утримання неповернутих підзвітних сум із зарплати	66	372	500

Таблиця 2.5. Облік розрахунків за нарахованими доходами, претензіями, відшкодуванням завданих збитків

№ з/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума
1	2	3	4	5
Розрахунки за нарахованими доходами				
1	Нараховано до отримання дивідендів	373	73,74	30000
2	Отримано доходи на банківський рахунок	31	373	30000
Розрахунки за претензіями				
3	Нараховано штраф контрагенту за невиконання умов договору	374	715	1000
4	Отримано штраф коштами на банківський рахунок	31	374	1000
Розрахунки за відшкодування завданих збитків				
5	Списано собівартість завданих підприємству збитків (знищено будівельні матеріали)	949	205	2000
6	Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	949	205	400
7	Обліковано суму збитку на позабалансовому рахунку	072	-	2400
8	Встановлено винуватців нанесеного збитку, проведено незалежну оцінку суми збитку	375	716	2400

Кінець таблиці 2.5

1	2	3	4	5
9	Списано суму збитку з позабалансового рахунку	-	072	(2400)
10	Внесено суму збитку винною особою на банківський рахунок підприємства	31	375	1200
Розрахунки з іншими дебіторами та державними цільовими фондами				
11	Видано працівникові згідно з його заявою матеріали в рахунок нарахованої заробітної плати	377	712	1200
12	Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	712	641	200
13	Віднесено дохід від продажу на фінансові результати	712	791	1000
14	Списано собівартість реалізованих матеріалів	943	205	700
15	Списано собівартість реалізованих матеріалів на фінансові результати	791	943	700
16	Зараховано заборгованість за виданими матеріалами із заборгованістю за нарахованою зарплатою	661	377	1200
Розрахунки з державними цільовими фондами				
17	Нараховано працівникові підприємства суму допомоги по тимчасовій втраті працездатності за рахунок Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	652	663	500
18	Отримано фінансування від Фонду на заявлену суму допомоги	31	378	500
19	Перераховано працівникові допомогу на картковий рахунок	663	31	500
20	Закрито розрахунки за нарахованою і виплаченою допомогою	378	652	500

У бухгалтерському обліку визнання зобов'язань при придбанні підприємством матеріальних та нематеріальних цінностей, послуг здійснюється із дотриманням принципу відповідності.

Для цього використовується метод нарахування, дотримання якого, з точки зору визнання зобов'язань по відношенню до своїх кредиторів, вимагає від підприємства правильного визначення моменту переходу права власності на відповідні цінності або моменту отримання послуг.

На рахунку 60 «Короткострокові позики» ведеться облік розрахунків у національній та іноземній валюті за кредитами банків, строк повернення яких не перевищує дванадцяти місяців з дати балансу, та за позиками, термін погашення яких минув (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Облік короткострокових позик банку

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Отримано короткостроковий кредит банку	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті»	50000
2	Нараховані відсотки за кредит за місяць	951 «відсотки за кредит»	684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»	1500
3	Погашено заборгованість перед банком за позикою	601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	50000
4	Погашено заборгованість перед банком за відсотками	684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	1500

Саме в момент переходу права власності, передачі прав та ризиків, які несес володіння активом, наданні відповідних документів, виникає кредиторська заборгованість за отримані активи. Для обліку таких зобов'язань використовується рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». На рахунку 68 «Розрахунки за іншими операціями» ведеться облік зобов'язань, що не можуть бути відображені на рахунках 63 – 67.

Для обліку розрахунків за податками й платежами використовується рахунок 64. На цьому рахунку узагальнюється інформація про усі види платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємств, та за фінансовими санкціями, що справляються до бюджету (табл. 2.7). Аналітичний облік на цьому рахунку ведеться в розрізі видів податків і платежів.

Таблиця 2.7 – Облік податку на додану вартість

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5
1. Реалізація товарів на умовах передплати				
1	Отримано аванс від покупця	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	681 «Розрахунки за авансами одержаними»	42600
2	Відображено податкове зобов'язання	643 «Податкові зобов'язання»	641 «Розрахунки за податками»	7100
3	Відвантажено товари	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	702 «Дохід від реалізації товарів»	49700

Кінець таблиці 2.7

1	2	3	4	5
4	Відображено розрахунки з ПДВ	702 «Дохід від реалізації товарів»	643 «Податкові зобов'язання»	7100
5	Списана собівартість відвантажених товарів	902 «Собівартість реалізовааних товарів»	281 «Товари на складі»	35000
6	Залік авансів отриманих за відвантажені покупцю товари	681 «Розрахунки за авансами одержаними»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	49700
2. Реалізація готової продукції на умовах післяоплати				
7	Відвантажено товари покупцеві	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	701 «Дохід від реалізації готової продукції»	126000
8	Нараховане зобов'язання з ПДВ	702 «Дохід від реалізації товарів»	641 «Розрахунки за податками»	21000
3. Придбання товарів на умовах післяоплати				
10	Оприбутковано придбаний товар	281 «Товари на складі»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	23000
11	Відображено розрахунки за податковим кредитом	641 «Розрахунки за податками»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	4600
12	Погашено зобов'язання перед постачальником	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	27600

Б.Ю. Пархоменко у своїх роботах висловлює думку про те, що інформація щодо відображення виплат працівникам на підприємстві як продукту бухгалтерського обліку, який надається у фінансовій звітності підприємства, має велике значення, а також відзначає, що вона обов'язково повинна бути повною, достовірною та безпосередньо неупередженою [39, с. 83].

Для обліку розрахунків з оплати праці використовується рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам». На цьому рахунку узагальнюється інформація про розрахунки з персоналом з оплати праці (за всіма видами заробітної плати, премій, допомог тощо), а також розрахунки за неодержану персоналом у встановлений термін суму з оплати праці (розрахунки з депонентами) (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Облік розрахунків з оплати праці

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
Нарахована заробітна плата			
1	Робітникам основного виробництва	23 «Виробництво»	661 «Розрахунки за заробітною платою»
2	Загальновиробничому персоналу	91 «Загальновиробничі витрати»	661 «Розрахунки за заробітною платою»
3	Адміністративно-управлінському персоналу	92 «Адміністративні витрати»	661 «Розрахунки за заробітною платою»
4	Працівникам відділу збуту	93 «Витрати на збут»	661 «Розрахунки за заробітною платою»
5	Працівникам, що займаються дослідженнями та розробками	94 «Інші витрати операційної діяльності»	661 «Розрахунки за заробітною платою»
6	Працівникам, що займаються ліквідацією основних засобів	976 «Списання необоротних активів»	661 «Розрахунки за заробітною платою»

Підвищення значення як бухгалтерського обліку, так і фінансової звітності загалом є наслідком розширення кола суб'єктів управління підприємством, які мають право приймати інвестиційні, фінансові та інші господарські рішення базуючись на обліковій інформації.

2.3 Особливості методики формування резерву сумнівних боргів та обліку сумнівної і безнадійної дебіторської заборгованості авіаційного підприємства

Відповідно до п. 7 П(С)БО 10 підприємства зобов'язані створювати резерв сумнівних боргів за поточною дебіторською заборгованістю, яка є фінансовим активом. Виняток становлять придбана заборгованість та заборгованість, призначена для продажу. Таким чином, на дебіторську заборгованість, яка виникає під час нормального операційного циклу, або яку буде погашено протягом 12 місяців. П(С)БО 13 визначає заборгованість, яка не призначена для продажу, відносить до фінансового активу [35]. Але у зазначеному стандарті не

надається чіткого визначення такої заборгованості. Разом з тим така дебіторська заборгованість має відповідати загальним ознакам фінансового активу, зокрема підтверджуватися контрактом, за яким будуть отримані грошові кошти або інший фінансовий актив. Тому вважаємо, що резерв сумнівних боргів нараховується за дебіторською заборгованістю, яку буде погашено грошові кошти або їх еквіваленти.

Згідно П(С)БУ 10 величину резерву сумнівних боргів можна визначити по одному з таких методів із застосуванням:

- абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- коефіцієнта сумнівності.

Розглянемо ці методи більш детальніше на рис. 2.5.

Рисунок 2.5 – Методи визначення резерву сумнівних боргів

У процесі своєї діяльності підприємство накопичує інформацію про дебіторів, зокрема, на підставі якої виникає невпевненість у погашенні тим чи іншим боржником його заборгованості. Таку інформацію може бути отримано у

процесі листування з підприємствами-дебіторами; аналізу динаміки погашення заборгованості; внаслідок відсутності надходження оплат від дебітора протягом тривалого періоду або отримання відомостей про несприятливий фінансовий стан контрагента-дебітора, порушення справи про його банкрутство тощо. Надалі слід переглядати цей перелік сумнівної заборгованості та фактичне її погашення.

За ціма способами величина резерву сумнівних боргів визначається як добуток суми дебіторської заборгованості за продукцію на коефіцієнт сумнівності. Відмінність у способах полягає лише в тому, які суми дебіторської заборгованості беруть участь у розрахунку і як визначається коефіцієнт сумнівності. Перший спосіб є методом умовного визначення резерву сумнівних боргів.

При визначенні величини резерву сумнівних боргів, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, підприємство на дату складання фінансової звітності має вивчити платоспроможність за кожним дебітором і вивести за ними індивідуальний коефіцієнт сумнівності, за яким потім визначається сума резерву за такою заборгованістю.

Про неплатоспроможність підприємства можуть свідчити відсутність грошей на рахунках у банку, наявність непогашеної в строк кредиторської заборгованості. Сума резервів за кожним дебітором буде становити загальну суму резерву сумнівних боргів за підприємством.

Цей спосіб визначення коефіцієнта сумнівності має досить суб'єктивний характер, оскільки платоспроможність будь-якого дебітора можна визначити тільки приблизно. Ступінь точності результату залежить від наявності достовірної інформації про дебіторів і від кваліфікації експертів.

За допомогою другого способу розрахунок резерву проводиться на підставі класифікації поточної дебіторської заборгованості за термінами її несплати та аналізу її фактичного непогашення за попередні звітні періоди [37].

Вважаємо, що найбільш точно можна визначити коефіцієнт сумнівності способом угруповання дебіторської заборгованості за строками непогашення.

Рішення по угрупованню дебіторську заборгованість підприємство приймає самостійно. Коефіцієнт сумнівності визначають для кожної групи. Величина резерву сумнівних боргів розраховують як суму твори поточної дебіторської заборгованості відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи. Підприємство самостійно вибирає метод визначення величини резерву сумнівних боргів і вносить його до наказу (положення) про облікову політику підприємства.

В бухгалтерський облік нараховану суму резерву сумнівних боргів списують на інші операційні витрати: Дт 944 «Сумнівні та безнадійні борги» Кт 38 «Резерв сумнівних боргів».

Зауважимо, що у вітчизняній практиці немає чіткої межі між поняттями сумнівної та безнадійної заборгованості. У цьому контексті чітке визначення сумнівного боргу надається у МСБО 39, а безнадійної заборгованості - у ПКУ (див. рис. 2.9).

Таблиця 2.9 – Аналіз сумнівної і безнадійної заборгованості

Заборгованість	П(С)БО 10	МСБО 39	Податковий кодекс України
Сумнівна заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником	Спостерігаються дані про такі події: значні фінансові труднощі емітента або боржника невиконання договору (порушення термінів оплати) можливість банкрутства або іншого роду фінансової реорганізації контрагента негативні зміни платіжного статусу контрагента , національні або місцеві економічні умови (наприклад, збільшення рівня безробіття), зникнення активного ринку для активу через фінансові труднощі контрагента переклад кредитором боржника боргу, економічно і юридично пов'язаний з фінансовими труднощами позичальника, який не був би проведений в іншому випадку	Визначення немає. Це поняття регулюється ст. 159 «Безнадійна та сумнівна заборгованість»
Безнадійна заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за	Заборгованість, за якою існує об'єктивне підтвердження знецінення, включаючи спостережні дані, які стають відомі власнику активу про сумнівної заборгованості, визнаної у поточному або попередніх періодах	Заборгованість, яка відповідає одному з ознак, наведених у п. 14.1.11

Конкретизація цих понять сприятиме більш обгрунтованому і точному розрахунку резерву сумнівних боргів, що є важливою складовою підготовки звітності високого ступеня достовірності.

Фактичне списання безнадійної дебіторської заборгованості здійснюється за рахунок резерву сумнівних боргів, якщо сформованого резерву недостатньо, то списання здійснюється за рахунок інших операційних витрат. При цьому списану дебіторську заборгованість обліковують на позабалансовому субрахунку 071 протягом не менше трьох років для спостереження за можливістю її стягнення. Суму відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включаю до складу інших операційних доходів субрахунок 716 [27].

З позабалансового субрахунку 071 безнадійну дебіторську заборгованість списують у разі її відшкодування або закінчення терміну її обліку. Незалежно від методу створення резерву сумнівних боргів його залишок на дату складання балансу не може бути більше суми дебіторської заборгованості на ту саму дату.

Отже, створення резерву сумнівних боргів та механізм списання безнадійної дебіторської заборгованості сприяють більш точному визначенню величини витрат за такою заборгованістю, а також визначенню фінансових результатів діяльності підприємства.

2.4 Методика відображення інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість у фінансовій звітності авіаційного підприємства

Заключним етапом повного циклу ведення бухгалтерського обліку є скдадання форм фінансової звітності, яка складається на певну дату та призначена зовнішнім користувачам та власникам для оцінки фінансового стану підприємств, результатів його діяльності, оцінки змін у власному капіталі та руху грошових когтів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності

Розглядати фінансову звітність слід не тільки з точки зору формування показників та їх використання, але й з урахуванням того, який вона здійснює вплив на систему управління.

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» під фінансовою звітністю розуміють бухгалтерська звітність, яка містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період [2]. Звичайно до формування фінансової звітності висуваються певні вимоги. Так, вона повинна базуватись на таких принципах: автономності підприємства, періодичності, обачності, послідовності, превалювання сутності над формою, безперервності діяльності, повного висвітлення, єдиного грошового вимірника, історичної (фактичної) собівартості, нарахування та відповідності доходів і витрат.

Важливу ділянку обдіклвлї роботи становлять розрахункові операції, від своєчасності і правильності проведення яких залежить виконання фінансового плану державного підприємства його платоспроможність, фінансовий стан та ефективність діяльності у цілому. За вимогами Закону №996 перед складанням фінансової звітності обов'язково необхідно провести інвентаризацію для підтвердження фактичної наявності активів, капіталу та зобов'язань. Основна мета інвентаризації полягає у виявленні розбіжностей за відповідними документами залишків активів і джерел їх формування та їх фактичної наявності.

Специфіка проведення інвентаризації заборгованості полягає в тому, що перевірка здійснюється за допомогою прийомів документального контролю:

- прийоми перевірки окремого документу: формальна перевірка; арифметична перевірка; нормативно-правова перевірка;

- прийоми перевірки декількох документів, що відображають одну і ту ж або взаємопов'язані операції: зустрічна перевірка; взаємний контроль;

- прийоми перевірки документів, що відображають рух однорідних цінностей: контрольне порівняння; відновлення кількісно-сумового обліку; хронологічна перевірка.

Члени інвентаризаційної комісії встановлюють терміни виникнення

дебіторської та кредиторської заборгованості, її реальність, та осіб, винних у пропущенні термінів позовної давності, перевіряють вжиті заходи зі стягнення заборгованості. На рахунках обліку розрахунків із дебіторами та кредиторами повинні залишатися виключно узгоджені суми, відображення в обліку неврегульованих сум не допускається. Реальність даних бухгалтерського обліку про стан розрахунків підтверджується актами звірки.

Для цього оформлюється і передається кожному дебітору два примірники акту звірки розрахунків. Підприємство-дебітор зобов'язаний у 10-денний строк з моменту їх одержання підтвердити заборгованість або заявити про своє заперечення, а потім повернути на підприємство 1 примірник акту звірки розрахунків оформлений зі свого боку.

Перед початком інвентаризації підприємство усім дебіторам передає виписки про їх заборгованість, що пред'являються інвентаризаційній комісії для підтвердження реальності заборгованості. Найбільшою проблемою інвентаризації розрахунків є одержання від підприємств-дебіторів відповідей на всі надіслані ним листи із вкладеною випискою про стан заборгованості, з підтвердженням або не підтвердженням даних, зазначених у виписці [39, 40].

На підприємстві аналітичний облік ведеться тільки за окремими дебіторами, а не за кожним розрахунковим документом. Це часто призводить як до розходжень в актах звірки розрахунків, так і до більш серйозних наслідків заниження або завищення суми податків. Постачальники зобов'язані подати покупцям такі документи або повідомити причини щодо їх неподання чи про відсутність такої заборгованості. Особливу увагу інвентаризаційна комісія приділяє перевірці дат виникнення і строків погашення дебіторської заборгованості, простроченій заборгованості, а також оцінці дебіторської заборгованості.

Таким чаном, на рахунку обліку розрахунків з покупцями та замовниками, іншими дебіторами повинні залишатися виключно погоджені суми. І тільки в окремих випадках, коли до кінця звітного періоду розбіжності не усунено або вони залишилися нез'ясованими, кожна сторона відображає у своєму балансі

розрахунки з дебіторами в сумах, що випливають із записів у її бухгалтерському обліку і визнаються нею правильними.

Результати інвентаризації розрахунків оформлюються актом. У ньому перераховуються рахунки, за якими проводилась інвентаризація, зазначаються суми непогодженої заборгованості, безнадійних боргів, а також заборгованості, за якою закінчився термін позовної давності. За цими видами заборгованості до акту інвентаризації розрахунків додається довідка, в якій наводяться назви й адреси дебіторів, сума заборгованості, зазначаються причини її виникнення, з якого часу та на підставі яких документів. За сумою дебіторської заборгованості, за якою минув термін позовної давності, в довідці зазначаються особи, які винні в пропущенні цих термінів.

На ДП «Антонов» акт інвентаризації розрахунків складає інвентаризаційна комісія за формою № 17, в ньому перелічено найменування перевірених рахунків і зазначає суми виявленої узгодженої і неузгодженої дебіторської заборгованості, а також заборгованість, строк позовної давності якої минув. По закінченню підводяться підсумки за актом інвентаризації і передаються у бухгалтерію. На підприємстві також затверджена інвентаризаційна комісія з касових розрахунків, де одним із її завдань є перевірка розрахунків з підзвітними особами, яка має на меті встановлення цільового використання підзвітних сум і виявити недоцільні і незаконні витрати. Підставою для перевірки є наказ і розпорядження, авансові звіти із прикладеними документами і записи по розрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами».

При перевірці інвентаризаційна комісія встановлює:

- своєчасність подання авансових звітів, а також існування всіх підтверджуючих документів і їх достовірність;

- чи були повернуті кошти, що залишилися після видачі авансу;

- чи не видавалися аванси до погашення по попередньому.

Як бачимо з визначеного, що на підприємстві існує внутрішній контроль розрахункових операцій у вигляді проведення інвентаризацій. Хоча можна визначити деякі недоліки у роботі такої комісії. По-перше, робиться вибіркова

інвентаризація найбільш крупних боржників. По-друге, комісія не встановлює правильність відображення у бухгалтерському балансі залишків заборгованості.

Інвентаризаційній комісії надаються списки боржників, по яким вони лише роблять акти звірки і застосовують методи справляння боргів. По-третє вони не перевіряють ведення аналітичного обліку та повноту відображення операцій.

Отже, ситуація, що склалась на ДП «Антонов» з проведенням інвентаризації, дає нам право надати рекомендації по введенню в штатний розклад посаду внутрішнього аудиту, в обов'язки якого буде входити аудит заборгованості. Це дозволить забезпечити послідовну роботу, збереження власності, своєчасне та повне відображення господарських та фінансових операцій з обліку дебіторської заборгованості та повне відображення господарських та фінансових операцій з обліку дебіторської заборгованості.

Як стверджує С.О.Левицька [40, с. 4] інформація про господарську діяльність підприємства цікава багатьом – засновнику (учаснику) підприємства, його персоналу, представникам контролюючих органів, і, врешті, населенню регіону, де господарює суб'єкт господарювання. Багатьом важливо проаналізувати систему показників фінансової звітності, проте вони мають надію, що вони є достовірними. Для відображення інформації про поточні зобов'язання НП(С)БО 1 визначено рядки, що представлені у табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Схема розділу ІІІ Балансу (Звіту про фінансовий стан)

Стаття	Код рядка
Короткострокові кредити банків	1600
Поточна кредиторська заборгованість за: - довгостроковими зобов'язаннями	1610
- товари, роботи, послуги	1615
- розрахунками з бюджетом	1620
у тому числі з податку на прибуток	1621
розрахунками зі страхування	1625
розрахунками з оплати праці	1630
Поточні забезпечення	1660

Відображення окремих видів поточних зобов'язань у фінансовій звітності показано у табл. 2.11.

Таблиця 2.11 – Відображення зобов'язань у фінансовій звітності

Назва форми	Код рядка	Назва рядка
Короткострокові позики		
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	1600	Короткострокові кредити банків
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	1610	Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями
Звіт про рух грошових коштів	3305	Отримання позик
Розрахунки з постачальниками та підрядниками		
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	1615	Поточна кредиторська заборгованість з а товари, роботи, послуги
Звіт про рух грошових коштів	3100	Витрачання на оплату товарів (робіт, послуг)
Розрахунки за податками й платежами		
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	1620 1621 1690	Поточна кредиторська заборгованість за: Розрахунками з бюджетом у тому числі з податку на прибуток Інші поточні зобов'язання
Звіт про рух грошових коштів	3115	Витрачання на оплату зобов'язань з податків і зборів
Розрахунки за страхуванням		
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	1625	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	2510	Відрахування на соціальні заходи
Звіт про рух грошових коштів	3110	Витрачання на оплату відрахувань на соціальні заходи
Розрахунки за виплатами працівникам		
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	1630	Поточна кредиторська заборгованість з оплати праці
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	2505	Витрати на оплату праці
Звіт про рух грошових коштів	3105	Витрачання на оплату праці
Поточні забезпечення та доходи майбутніх періодів		
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	1660	Поточні забезпечення
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	1665	Доходи майбутніх періодів
Розрахунки за іншими операціями		
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	1690	Інші поточні зобов'язання

Важливим питанням для підприємств являється відображення резерву сумнівних боргів у фінансовій звітності як корегування дебіторської заборгованості. Відповідно до методичних рекомендацій № 433 у статті 1125 Балансу (Звіту про фінансовий стан) відображається заборгованість покупців та замовників за надані послуги або виконані роботи (крім заборгованості, яка забезпечена векселем), скоригованої на резерв сумнівних боргів [47].

Удосконалення системи звітності авіаційного підприємства щодо відображення його дебіторської та кредиторської заборгованості необхідно проводити в розрізі окремих їх видів з метою визначення оптимального рівня деталізації статей та визначення напрямів їх деталізації в Примітках до річної фінансової звітності. В цілому, вирішення проблем бухгалтерського обліку заборгованості підприємства стає можливим через удосконалення порядку застосування окремих елементів методу бухгалтерського обліку на підставі виявлення системних зв'язків між ними (табл. 2.12).

Застосування автоматизованої обробки облікових даних в частині заборгованості забезпечить:

- оперативне формування та обробку вихідної інформації;
- зменшення технічних помилок та обсягу ручної праці;
- можливість забезпечення внутрішнього контролю за заборгованістю;
- підвищення ефективності роботи працівників бухгалтерії; вдосконалення процесу ведення обліку;
- автоматизоване формування показників фінансової звітності.

Вирішення зазначених вище проблем систематизації та передачі облікової інформації щодо рівня зобов'язань сприяє підвищенню рівня відкритості звітності суб'єктів господарювання для цілей прийняття обґрунтованих інвестиційних або інших управлінських рішень та сприятиме ефективності контролю за станом поточних зобов'язань.

Важливим показником щодо характеристики фінансового стану підприємства є стан розрахунків з дебіторами.

Таблиця 2.12 – Вирішення проблем бухгалтерського обліку зобов'язань через удосконалення застосування елементів його методу

Елемент методу бухгалтерського обліку	Проблеми бухгалтерського обліку		
	Проблема ідентифікації	Проблема оцінки	Проблема класифікації
Баланс	Показник величини зобов'язань в балансі є результатом ідентифікації та оцінки зобов'язань		Відображення показників зобов'язань у звітності вимагає їх класифікації за строками погашення та видами цивільноправових відносин
Звітність	Форми звітності містять показники зобов'язань, зокрема, їх величину за кожним видом	Застосування принципу періодичності обумовлює проведення оцінки на дату балансу	

Відображення інформація про дебіторську заборгованість представлено у Балансі (Звіт про фінансовий стан) та «Примітках до річної фінансової звітності». Процес формування даних про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності підприємства ілюструє рисунок 2.6.

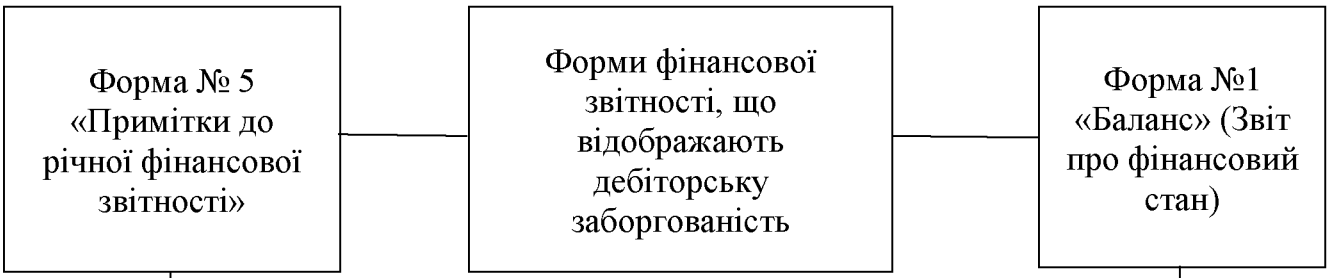

Назва показника	Код рядка
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	940
Інша поточна дебіторська заборгованість	950
Визнано заборгованість винних осіб у звітному році	970

Стаття	Код рядка
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040
Векселі одержані	1120
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1125
Дебіторська заборгованість за розрахунками: - за виданими авансами - з бюджетом - із внутрішніх розрахунків	 1130 1135 1145
Інша дебіторська заборгованість	1155

Рисунок 2.6 – Відображення дебіторської заборгованості у формах фінансової звітності

Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість» [23], визначаються методологічні основи організації обліку та розкриття у фінансовій звітності підприємствами, установами, організаціями та іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних організацій) інформації про дебіторську заборгованість.

Дебіторська заборгованість відноситься до майна підприємств та відображається у відповідних розділах активу балансу за принципом розташування в порядку зростання ліквідності активів. Аналіз положень національних та міжнародних стандартів щодо відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності ілюструє різницю у відображенні дебіторської заборгованості у фінансовій звітності (див. табл. 2.13).

Таблиця 2.13 - Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах до відображення у фінансовій звітності дебіторської заборгованості

Ознака	Вимоги	
	НП(С)БО	МЗФЗ
Відобра-ження у фінансовій звітності	У складі оборотних активів з класифікацією на довгострокові (платежі по яким очікується більш ніж через 12 місяців після звітної дати) та короткострокові (платежі по яким очікується протягом 12 місяців після звітної дати)	У складі поточних активів з класифікацією на короткострокову і довгострокову

Довгострокова дебіторська заборгованість відображається у Балансі у складі необоротних активів. Поточна дебіторська заборгованість показується у складі оборотних активів. У балансі її класифікують на заборгованість за векселями одержаними, заборгованість за товари, роботи, послуги, дебіторську заборгованість за видами розрахунків.

Показники дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги характеризують заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги з відображенням резерву сумнівних боргів. У підсумок балансу включається чиста реалізаційна вартість такої заборгованості,

що визначена шляхом вирахування з дебіторської заборгованості резерву сумнівних боргів.

Поточна дебіторська заборгованість (крім дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги) відображається за чистою реалізаційною вартістю, у разі створення щодо неї резерву сумнівних боргів. Підприємство повинне показувати у Примітках метод визначення резерву сумнівних боргів і його залишок за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості. При цьому слід розкривати використання резерву у звітному році.

Щодо операцій з дебіторською заборгованістю, то у фінансовий результат до оподаткування збільшується:

- на суму витрат на формування резерву сумнівних боргів відповідно до ПБО або МСФЗ;

- на суму витрат від списання дебіторської заборгованості, яка не відповідає ознакам, визначеним пп. 14.1.11 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу, понад суму резерву сумнівних боргів [39].

Фінансовий результат до оподаткування зменшується на суму коригування (зменшення) резерву сумнівних боргів, на яку збільшився цей результат згідно з ПБО або МСФЗ [8].

У примітках до фінансової звітності вказується перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості. При здійсненні розрахунків між пов'язаними сторонами розкривається перелік дебіторів за такою заборгованістю з виділенням внутрішньо групового сальдо дебіторської заборгованості. Інша дебіторська заборгованість, наведена в балансі окремою статтею, розкривається у Примітках з відображенням її складу і сум. Звітним періодом є календарний рік. А проміжна фінансова звітність у складі Балансу (Звіту про фінансовий стан) та Звіту про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) складається щокварталу.

Складається фінансова звітність за рік наростаючим підсумком з початку року, а баланс на конкретну дату (за рік - на 31 грудня звітного року).

ДП «Антонов» подає річну фінансову звітність до органів статистики не пізніше 28 лютого року, наступного за звітним періодом; а також оприлюднює дані не пізніше ніж до 30 квітня року, наступного за звітним періодом разом з аудиторським висновком на власній веб-сторінці (у повному обсязі).

Отже у фінансовій звітності обов'язково наводиться інформація щодо заборгованості, розкриття якої вимагають національні положення (стандарти) з обліку. Підприємство повинне показувати у Примітках метод визначення резерву сумнівних боргів і його залишок за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості. При цьому слід розкривати використання резерву у звітному році.

Висновки до розділу 2

1. Проведений аналіз етапу первинного спостереження у системи бухгалтерського обліку, первинних документів та облікових регістрів при журнально-ордерній форми ведення обліку. Дана характеристика первинних документів синтетичного характеру, якими оформлюється нарахування та списання дебіторської та кредиторської заборгованості.

2. Опис журналів та відомостей, що використовує підприємство для відображення стану заборгованості на синтетичному рівні деталізації дозволив розробити та запропонувати аналітичну відомість контролю заборгованості, яка має контрольно-аналітичні функції. Даний документ дозволяє контролювати виникнення та погашення заборгованості за кожним первинним документом, контрагентом та строками погашення кредиторської заборгованості.

3. Визначено особливості формування інформації про довгострокову та поточну заборгованість, поточні зобов'язання на синтетичних рахунках відповідно діючого Плану рахунків бухгалтерського обліку. Подано порядок відображення у бухгалтерських записах операцій з обліку різної дебіторської заборгованості та поточних зобов'язань за розрахунками.

4. Досліджено нормативне регулювання резервування дебіторської заборгованості за П(С)БО 10, МСФЗ 39 та ПКУ, особливості визначення резерву сумнівних боргів згідно П(С)БО, Охарактеризовані методи розрахунку резерву сумнівних боргів, подано алгоритм їх використання. Проведено аналіз визначення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості, їх відображення та списання у бухгалтерському обліку. Дано рекомендації щодо запобігання прострочення погашення заборгованості та прийняття заходів з у її усунення.

5. Встановлено, що національні стандарти не дають чіткого визначення сумнівної та безнадійної заборгованості. Більш чітке визначення та заходи щодо відповідальності підприємства за не створення резерву сумнівних боргів викладено у ПКУ.

6. Проведено аналіз національних положень та методичних вказівок щодо формування показників фінансової звітності, сформульовано висновок, що у НП(С)БО 1 не має детальної інформації щодо відображення використання резерву сумнівних боргів за поточною дебіторською заборгованістю.

7. Дана характеристика організації та методики проведення інвентаризації перед складанням фінансової звітності, відображення розбіжностей, виявлених у процесі інвентаризації.

8. Розглянуто методику відображення стану кредиторської та дебіторської заборгованості у Балансі (Звіті про фінансовий стан) та Примітках до річної фінансової звітності. Визначено проблемні місця оцінки цього показника для цілей відображення у фінансовій звітності.

3 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ДП «АНТОНОВ»

3.1 Інформаційне забезпечення аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства

Основою стійкого стану будь-якого підприємства є його фінансова стабільність, яка характеризується платоспроможністю і можливістю мати переваги перед конкурентами для залучення інвесторів та кредиторів, обранні постачальників та у підборі кваліфікованого персоналу. Чим вища фінансова стабільність підприємства, тим легше воно переносить коливання економіки та захищено від банкрутства. Великий вплив на фінансовий стан підприємства має рівень дебіторської та кредиторської заборгованості. Ефективне управління заборгованістю також являється запорукою успішного розвитку підприємства на основі зростання прибутку при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику.

Механізм управління заборгованістю є сучасною потребою для українських суб'єктів господарювання через жорсткі умови конкуренції, обмеженість ресурсів, низьким рівнем платоспроможністі та ділової активності контрагентів. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю являється гнучким механізмом постійного пошуку найбільш ефективних зв'язків з економічним середовищем та його спроможність вести бізнес успішно [51].

Загальновідомо, що управління дебіторською заборгованістю підприємств на пряму пов'язане з економічними і адміністративно-управлінськими інструментами, формами та методами, які складають основу механізму управління дебіторською заборгованістю. Основними функціями управління дебіторською заборгованістю виступають:

- забезпечення цілісності та фінансової стабільності підприємства;
- управлінська та регулятивна функція;

- мобілізація та підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності [52].

Важливою ділянкою аналізу фінансового стану підприємства являється порівняння дебіторської з кредиторською заборгованістю у пеаному періоді за структурою. Таке порівняння співвідношеності заборгованості дозволяє оцінити розмір оборотних активів, які відволікаються з обороту, та залучених в оборот зовнішніх джерел. \Зважаючи на те, що таке співвідношення дає змогу оцінити платоспроможність підприємства, необхідно періодично аналізувати його рівень.

Позитивним моментом є ситуація, коли дебіторська залишки дебіторської та кредиторської заборгованості дорівнюють. У процесі своєї виробничо-господарської діяльності підприємства часто стикаються з проблемою коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську. Деякі економісти-теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів, оскільки підприємство залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту. Проте бухгалтери оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості [52].

Оцінка стану дебіторської та кредиторської передбачає їх порівняльний аналіз, результатом такого аналізу може бути виявлення: перевищення одного виду заборгованості над іншим. Перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською означає відволікання коштів з господарського обороту і в подальшому може призвести до необхідності залучення дорогих кредитів банку та позик для забезпечення поточної фінансово-господарської діяльності підприємства. Значне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською створює загрозу зниження фінансової стійкості підприємства/

Мета аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості полягає у оцінюванні рівня, структури заборгованості, ефективності інвестування в заборгованість фінансових ресурсів, визначення фактично непогашеної заборгованості за попередні періоди.

Джерелом аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості (частки поточних зобов'язань) є Баланс (Звіт про фінансовий стан) підприємства, примітки до фінансових звітів, дані аналітичного та синтетичного обліку, інформація оперативного обліку, облікові регістри аналітичного характеру деталізації, внутрішня звітність [41].

Аналіз стану заборгованості має комплексний характер та повинен враховувати інфляційні процеси, які полягають у знеціненні грошей через порушення закону їх кількості в обігу, перенасичення грошима каналів обігу і, як наслідок, зростання цін на товари, роботи та послуги, розбалансування економіки. Вже на стадії так званої повзучої інфляції, коли рівень зростання цін порівняно невеликий, підприємства починають відчувати потребу у певному коригуванні своїх дій у сфері управління фінансовими ресурсами, зокрема намагаються якомога швидше вкладати вільні гроші в матеріальні активи, та цим стимулюють розвиток інфляційного процесу. Коли настає галопуюча інфляція та гіперінфляція підприємства опиняються у середовищі, коли їх успішна фінансова діяльність залежить не стільки від зусиль, які спрямовані на раціональне розміщення і використання ресурсів, а від того, як воно пристосовується у деформовані ринкові умови до поведінки інших суб'єктів господарювання.

Інфляційній економіці притаманні коливання рівнів зростання цін, темпи яких часом різко зростають, а часом спостерігається стабілізація темпів інфляції протягом повного періоду або їх спад. Саме це має грамотно враховуватися керівниками при прийнятті рішень у сфері управління фінансовими ресурсами. Аналізуючи ефективність таких рішень, слід враховувати, що при прискоренні темпів інфляції, коли сплата боргів відбувається дедалі менш «цінними» грошима, підприємству доцільно мати так звану позицію «нетто-дебітора», за якої його грошові зобов'язання на користь своїх контрагентів перевищують зобов'язання його контрагентів. Тобто має місце перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською, підприємство має можливість отримувати інфляційний прибуток і нарощувати рентабельність свого капіталу [68]. У свою

чергу зростання дебіторської заборгованості та її частки в оборотних активах може свідчити про:

- неефективну кредитну політику підприємства щодо покупців та замовників;

- збільшення обсягів реалізації;

- неплатоспроможність деяких контрагентів.

Моделі управління кредиторською заборгованістю містять основані на статистичному і динамічному аналізі формування та погашення заборгованості, обґрунтуванні доцільності отримання відстрочки оплати рахунків постачальників, попередження формування простроченої заборгованості. У свою чергу управління дебіторською заборгованістю здійснюється у площині аналізу динаміки та оцінки тенденцій погашення заборгованості, обґрунтування оптимального терміну надання відстрочки, контроль за простроченою дебіторською заборгованістю та попередження формування безнадійної заборгованості [51].

Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю являється процесом розробки та реалізації управлінських рішень у напрямку визначеності їх розмірів, швидкості обороту для забезпечення прибутку та оптимального розміру вільних коштів. Основними умовами впровадження ефективного управління дебіторською заборгованістю мають стати забезпечення безперервної роботи підприємства, зменшення обсягів вільних активів, і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування [51].

Методика аналізу заборгованісті передбачає:

1) обґрунтування можливості виникнення заборгованості;

2) аналіз і ранжування покупців та постачальників залежно від обсягів закупівель, історії кредитних відносин і запропонованих умов оплати;

3) контроль відстроченої або простроченої заборгованості;

4) вивчення причин недотримання договірної дисципліни;

5) забезпечення умов реалізації, які гарантують своєчасне надходження грошових коштів;

6) прогноз надходжень грошових коштів від дебіторів.

При цьому основними прийомами управління заборгованістю стали: аналіз замовлень, оформлення розрахунків і встановлення характеру заборгованості; оцінка реальної вартості наявної дебіторської та кредиторської заборгованості та співставлення їх розмірів; зменшення дебіторської заборгованості на суму безнадійних боргів.

3.2 Методика аналізу динаміки, складу та оборотності заборгованості авіаційного підприємства

Аналіз заборгованості передбачає вивчення її структури, динаміки, складу та динаміки простроченої дебіторської заборгованості, якості, відносних показників, кредитної політики. До основних способів та прийомів аналізу відносять: горизонтальний, вертикальний і аналіз трендів та аналіз фінансових коефіцієнтів.

У загальній сумі дебіторської заборгованості ДП «Антонов» поточна дебіторська заборгованість має найбільшу питому вагу, тому в процесі аналізу ця заборгованістб аналізується окремо.

Аналіз динаміки дебіторської заборгованості ДП «Антонов» проведено за даними звітності за 2017-2019 рр. З урахуванням того, що сума довгострокової дебіторської заборгованості на дату складання Балансу за три роки була незначна, точніше відсутня у 2017 та 2019 рр. та склала 8 тис. грн. у 2018 р. за корегованими даними, відображати її значення не має сенсу. Тому усі розрахунки проведено з використанням даних за поточною дебіторською заборгованістю. Результати розрахунків представлено у табл. 3.1.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що за період 2017-2019 рр. відносно дебіторської заборгованості у структурі оборотних коштів підприємств відмічено незначні зміни обсягів дебіторської заборгованості. У цілому на кінець

2018 р. у порівнянні з 2017 р. обсяги заборгованості збільшилися на на 817690 тис.грн., за 2019 р. її значення зменшилося на 892527 тис. грн.

Таблиця 3.1 – Аналіз динаміки і складу дебіторської заборгованості ДП «Антонов» за 2017-2019 рр

Показники	2017 рік		2018 рік		2019 рік		Відхилення, абсолютне, тис. грн.	
	сума, тис грн.	питома вага, %	сума, тис грн.	питома вага, %	сума, тис грн.	питома вага, %	2018р. вд 2017р.	2019р. від 2018р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	35448	2,1	46559	1,8	53760	3,2	+11111	+7201
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	630940	35,7	579218	22,4	350367	20,7	-51722	-228851
з бюджетом	117227	6,6	152398	5,9	174721	10,3	+35171	+22323
у т.ч. податку на прибуток	2903	0,2	19063	0,7	19063	1,1	+16160	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	93557	5,3	4260	0,2	30660	1,8	-89297	+26400
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	682440	38,6	1740910	67,4	1037320	61,3	+1058470	-703590
Інша пточна дебіторська заборгованість	203873	11,5	41620	1,6	25610	1,6	-162253	-16010
Разом	1766338	100	2584028	100	1691501	100	817690	-892527

Найбільшу питому вагу у складі забогованості склали дебіторська заборгованість за виданими авансами та із внутрішніх розрахунків відповідно

36% та 37%. У 2018 р. за тими самими видами заборгованості співвідношення змнилося та склало 22% та 67%. Протягом 2019 р. майже зберіглася відмічена пропорційність найбільш значущих видів поточної дебіторської заборгованості.

Аналітичні розрахунки, що приведені у табл. 3.1, свідчать про зниження у 2018р. розміру дебіторської заборгованості за розрахунками за виданими авансами, нарахованими доходами та іншої заборгованості відповідно на 51722 тис. грн., 89247 тис. грн. та 162253 тис. грн. У 2019 р. відбулося зниження дебіторської заборгованості за розрахунками за виданими авансами, нарахованими внутрішніми розрахунками та іншої заборгованості відповідно на 228851 тис. грн., 703590 тис. грн. та 16010 тис. грн.. при загальному зниженні поточної дебіторської заборгованості на 892527 тис. грн.

Таким чином, позитивним моментом для авіаційного підприємства є загальне зниження дебіторської заборгованості наприкінці 2019 року, що може свідчити про своєчасність погашення боргів дебіторами та невідволікання грошових коштв з обороту.

Аналигічно проведемо аналіз стану кредиторської заборгованості за даними Балансу за 2017-2019 рр. Результати застосування аналітичних процедур представлено у табл. 3.2.

У пасиві Балансу авіаційного підприємства інформація щодо кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом щодо податку про прибуток та розрахунками з учасниками не зазначається, тому ці показники виключено.

У структурі загальної кредиторської заборгованості велику питому вагу у 2017 р. (83,4%) займала поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами, питома вага якої склала у 2018 р. 8%, та за 2019 р. становила 33%.

За два роки активно зрослала поточна дебіторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями (відсотки за банківськими кредитами). У 2018 р. вона виросла на 114268 тис. грн., у 2019 р. – 966 тис. грн. Позитивним у діяльності державного підприємства стало зменшення заборгованості за роботи та послуги у 2019 р. на 199217 тис. грн.

Таблиця 3.2 – Аналіз динаміки і складу кредиторської заборгованості ДП «Антонов» за 2017-2019 рр

Показники	2017 рік		2018 рік		2019 рік		Відхилення, абсолютне, тис. грн.	
	сума, тис грн.	питома вага, %	сума, тис грн.	питома вага, %	сума, тис грн.	питома вага, %	2018р. до 2017р.	2019р. до 2018р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Поточна кредиторська заборгованість: за довгостроковими зобов'язаннями	-	-	114268	9,7	123934	19,4	+114268	+9666
товари, роботи, послуги	186970	8,7	275650	23,4	76433	11,9	+88680	-199217
розрахунки з бюджетом	101076	4,7	61472	5,2	16100	2,5	-39604	-45372
розрахунками зі страхування	11968	0,6	15410	1,3	16133	2,5	+3442	+723
розрахунками з оплати праці	50552	2,6	87569	7,4	85237	13,3	+37017	-2332
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1784924	83,4	95099	8,1	216693	33,6	-1689825	+121594
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	5048	-	529286	44,9	105552	16,8	+524238	-423734
Разом	2140538	100	1178764	100	640082	100	-961774	-538682

Зміни статей заборгованості можуть бути викликано наступними чинниками:

- непродуманою кредитною політикою;
- настанням неплатоспроможності деяких конрагентів;
- зниженням обсягів виробництва та реалізації продукції;
- труднощами в реалізації продукції, робіт чи послуг.

Тому для достовірної оцінки стану заборгованості доцільно порівняти динаміку кредиторської та дебіторської заборгованості підприємства за декілька звітних періодів.

Співвідношення загальної суми поточної дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості ДП «Антонов» за 2017-2019 рр. графічно проілюстровано на рис. 3.1 та 3.2.

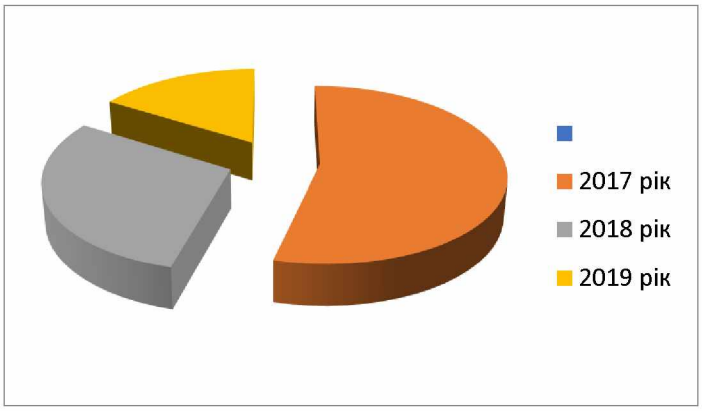

Рисунок 3.1 – Динаміка структури загальної кредиторської заборгованості ДП «Антонов» за 2017-2019 рр.

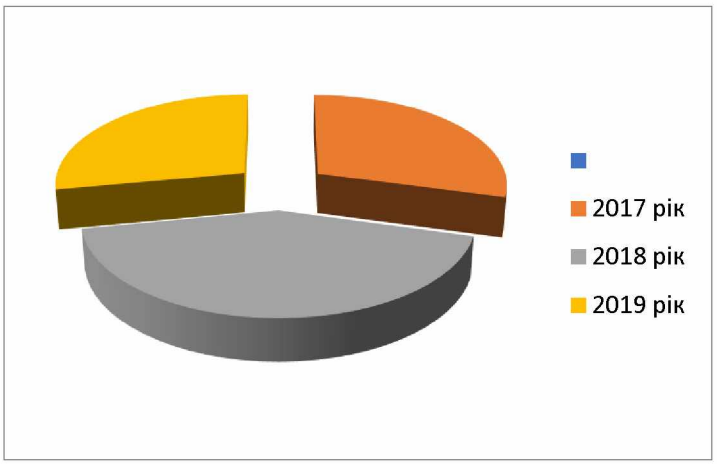

Рисунок 3.2 – Динаміка структури загальної поточної дебіторської заборгованості ДП «Антонов» за 2017-2019 рр.

Надані диаграми свідчать про не пропорційну динаміку кредиторської та дебіторської заборгованості. Зокрема, у загальному вигляді кредиторська заборгованість за 2017 рік значно перевищує дебіторську заборгованість. У 2018 році дебіторська заборгованість незначно вище ніж кредиторська, що є позитивним моментом для авіаційного підприємства. Але у 2019 році відмічається значне перевищення дебіторської заборгованості на кредиторською.

Домінування того чи іншого виду заборгованості призводить до дисбалансу у підсумку, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства. Зменшення дебіторської заборгованості у порівнінні з кредиторською може негативно вплинути на оцінку платоспроможності підприємства кредиторами. Збільшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може бути наслідком порушення платіжної дисципліни покупців [33].

У сучасних умовах господарювання підприємствам необхідно постійно здійснювати аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості і докладати зусиль для зниження цієї розбіжності, оскільки розміри та структура боргу мають вплив на їх фінансовий стан суб'єкта господарювання [34].

У свою чергу, перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською може свідчити про забезпечення високого рівня коефіцієнта загальної ліквідності. Одночасно це може свідчити про більш швидку оборотність кредиторської заборгованості порівняно з оборотністю дебіторської заборгованості. У такому випадку протягом певного періоду борги дебіторів перетворюються на грошові кошти через більш тривалі часові інтервали за потреби наявних грошових коштів для погашення кредиторської заборгованості. Відповідно виникає нестача грошових коштів в обороті, що супроводжується необхідністю залучення додаткових джерел фінансування, які можуть мати форму простроченої кредиторської заборгованості або банківських кредитів [53].

Таким чином, оцінка впливу балансових залишків дебіторської та кредиторської заборгованості на фінансовий стан підприємства доцільно здійснювати на підставі коефіцієнтного аналізу. Крім розрахунку показників ефективності управління заборгованістю необхідно звернути увагу на показники платоспроможності, які свідчать про сплатоспроможність підприємства.

Якість дебіторської заборгованості визначається її оборотністю, яка характеризується наступними показниками:

- тривалісті періоду погашення дебіторської заборгованості або періоду інкасування;

- коефіцієнтом оборотності або швидкості обороту дебіторської заборгованості.

Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості – кількість днів, на яке підприємство надає відстрочку платежу покупцям своєї продукції, розраховується за формулою (3.1):

$$m = \frac{ДП}{Кодз} \quad , \tag{3.1}$$

де Т – тривалість одного обороту дебіторської заборгованості в днях;

ДП – кількість днів в аналізованому періоді;

Кодз – коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, оборотів. Цей коефіцієнт часто називають «дебіторськими днями» або «періодом погашення заборгованості».

Низький рівень оборотності дебіторської заборгованості свідчить про те, що підприємство не вимагає від покупців виконання їх зобов'язань. Такий підхід привабливий для покупців, але низька оборотність дебіторської заборгованості затримує процес обігу готівкових коштів підприємства.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості $К_{об. дт.}$ показує, скільки разів заборгованість утворюється і надходить на підприємство за період. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості обчислюється за формулою (3.2):

$$К_{об.дт} = \frac{ЧД}{С_{з.дт.зб}} \quad , \tag{3.2}$$

де ЧД - чистий дохід від реалізації продукції;

$С_{з.дт.зб}$ – середній залишок дебіторської заборгованості.

При визначенні показників оборотності до уваги беруть тільки суми по дебіторах-покупцях, яким безпосередньо надаються послуги або виконуються роботи.

На основі ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) визначено показники оборотності дебіторської заборгованості, результати розрахунку яких подано у табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Аналіз показників оборотності дебіторської заборгованості ДП «Антонов» за 2017-2019 рр.

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р	Відхилення 2019 р. від 2017 р.
1	2	3	4	5
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (швидкість обороту, рази)	14	10	7	-7
Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості (дні)	26	36	52	+26
Відношення середнього розміру дебіторської заборгованості до виторгу від реалізації	0,02	0,01	0,01	-0,01
Коефіцієнт відвернення оборотного капіталу у дебіторську заборгованість	0,5	0,4	0,4	-0,01

Дані табл. 3.3 дозволяють зробити висновок про те, що стан розрахунків із дебіторами у 2019 році порівняно із 2017 роком дещо погіршився: на 26 днів збільшилася тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості, кількість оборотів зменшилася до 7 разів. Відношення середнього розміру дебіторської заборгованості до виторгу від реалізації залишилася незмінним. Збільшення періоду оборотності дебіторської заборгованості може свідчити про погіршення умов оплати послуг, коефіцієнт відвернення оборотного капіталу у дебіторську заборгованість поступово зменшився з 2017 року по 2019 рік, що є позитивним моментом.

Аналіз рівня дебіторської заборгованості підприємства та його динаміка у попередньому періоді здійснюється на основі визначення коефіцієнту

відвернення оборотного капіталу у дебіторську заборгованість, яка розраховується за наступною формулою (3.3):

$$К_{від} = \frac{ДЗ}{ОА} \quad , \tag{3.3}$$

де $К_{від}$ - коефіцієнт відвернення оборотного капіталу у дебіторську заборгованість;

ДЗ – загальна сума дебіторської заборгованості підприємства,

ОА – загальна сума оборотного капіталу підприємства, грн.

Зважаючи на те, що коефіцієнт оборотності характеризує швидкість інкасування і вельми цінний для зіставлення його значення не можна напряму порівнювати з терміном комерційного кредиту, який зазвичай надає підприємство. Таке зрівняння краще проводити, якщо виразити оборотність в днях.

Наступним кроком аналізу якості дебіторської заборгованості доцільно оцінити дебіторську заборгованість підприємства за окремими її, тобто за передбаченими термінами інкасації. Частіше здійснюється класифікація дебіторської заборгованості за термінами її виникнення. Довготермінові неплатежі надовго відволікають активи із господарського обороту. Вважається, що чим довший термін розрахунків за продукцію (роботи, послуги), тим менша вірогідність одержання заборгованості. Доцільно використовувати короткий інтервал погашення дебіторської заборгованості підприємства.

Наступним етапом аналізу являється вивчення складу простроченої дебіторської заборгованості з виокремленням сумнівної та безнадійної заборгованості. У процесі цього аналізу використовуються показники: коефіцієнт прострочки дебіторської заборгованості та «середній вік» простроченої (безнадійної) дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості розраховується за формулою (3.4):

$$К_{пдз} = \frac{ДЗпр}{ДЗ}, \quad (3.4)$$

де $К_{ПДЗ}$ – коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості;

$ДЗ_{пр}$ – сума дебіторської заборгованості, несплаченої у передбачений термін;

ДЗ – загальна сума сума дебіторської заборгованості підприємству.

На другому етапі аналізу розглядається оборотність кредиторської заборгованості, визначається її роль у формуванні його фінансового циклу. Регулярна оцінка оборотності кредиторської заборгованості виконується за формулою (3.5):

$$К_{ОКЗ} = \frac{С}{КЗ_{ср}}, \quad (3.5)$$

де С – собівартість реалізованих послуг у аналізованому періоді, грн.;

$КЗ_{ср}$ – середньорічна вартість кредиторської заборгованості підприємства, грн.

Розрахунок середнього терміну погашення кредиторської заборгованості здійснюють за формулою (3.6):

$$Т_{ОКЗ} = \frac{ДП}{К_{ОКЗ}}, \quad (3.6)$$

де $Т_{ОКЗ}$ – тривалість періоду погашення кредиторської заборгованості, в днях;

ДП – кількість днів в аналізованому періоді;

$К_{ОКЗ}$ – оборотність кредиторської заборгованості, кількість оборотів.

В процесі аналізу необхідно дати оцінку умов договірних заборгованості з точки зору їх реальності і повноти. Необхідно звернути увагу на строки, обмеження використання ресурсів, можливості залучення додаткових джерел фінансування.

3.3 Управління дебіторською заборгованістю підприємства

В економіці України обсяг невиконання платіжних зобов'язань почав стрімко збільшуватися, тому для суб'єктів господарювання досить важливим є питання управління заборгованістю. Для сучасних підприємств це питання стає найбільш гостро у зв'язку з економічною кризою та неможливістю своєчасно розрахуватися по поточним зобов'язанням. Розвиток ринку дозволяє використовувати різні форми і методи погашення дебіторської заборгованості. Одним з таких методів може бути рефінансування - система фінансових операцій, що забезпечують прискорену конвертацію дебіторської заборгованості в грошові активи. Основними формами рефінансування є факторинг, обіг векселів та форфейтинг [51].

Ефективна діяльність підприємства залежить від успішного управління зобов'язаннями. В практиці управління кредиторською заборгованістю набули широкого розповсюдження реструктуризація, погашення чи переведення боргу. Реструктуризація – це комплекс дій, які спрямовані на зміну структури боргу, та можуть здійснюватися у формі новації та пролонгації.

Існування дебіторської заборгованості у ринковій економіці вважається об'єктивним явищем в господарському процесі, якщо контрагенти підприємства-кредитор вчасно виконують свої фінансові зобов'язання. Але наявність дебіторської заборгованості в балансі і зарахування її до найліквідніших активів не гарантує надходження грошових коштів з боку дебітора.

Управління заборгованістю має бути спрямоване на вирішення таких основних завдань:

- мінімізація фінансових ризиків; та втрат від інфляційного знецінення суми заборгованості;

- перебудова системи управління в умовах неплатежів;

- раціональне використання різних механізмів повернення боргів.

Управління дебіторською заборгованістю починається з розробки політики управління формуванням дебіторської заборгованості, яка є складовою частиною загальної політики управління оборотними активами та маркетингової політики підприємства.

На початковому етапі аналізують дебіторську заборгованість, досліджують її динаміку та структуру окремих груп дебіторів та окремих статтей, визначають середній період інкасації дебіторської заборгованості. Далі стан дебіторської заборгованості аналізують за допомогою груп коефіцієнтів: оборотність, період погашення дебіторської заборгованості, коефіцієнт покриття заборгованості. Усе це дає змогу виявити проблемні питання, які потребують глибшого дослідження та вживання необхідних заходів.

На наступному етапі формуються принципи кредитної політики стосовно покупців, яка являється важливих чинником формування системи управління заборгованістю. Обов'язковою умовою ефективного управління дебіторською заборгованістю є контроль за фінансовим станом дебітора, який полягає у визначенні реального стану дебітора, наявні і потенційні проблеми та можливість боржника погасити заборгованість. Планування дебіторської заборгованості на наступний період повинно охоплювати такі напрямки: забезпечити якість дебіторської заборгованості та її захист від знецінення.

Важливо підкреслити, що управління інкасацією дебіторської заборгованості передбачає вибір заходів з погашення дебіторської заборгованості, визначення терміни сплати якої вже прострочено. Першим заходом інкасації дебіторської заборгованості є комплексний аналіз структури та динаміки заборгованості за її термінами, видами, реальної вартості заборгованості. Відтак встановлюється оперативний зв'язок з дебітором на предмет визнання ним боргу.

Потім складається графік роботи з дебіторами. Бажано, щоб заходи здійснювались сумісно з дебітором (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Етапи процесу погашення заборгованості

Етапи	Зміст
Складання списку боржників	Систематизація та упорядкування боржників за сумою боргу, строками, фінансовим станом.
Складання графіку роботи з боржниками	План щоденних заходів –листи, договори, заліки
Узгодження дій з погашення заборгованості	Графіки погашення заборгованості, аналіз балансів, інформація про дебіторів дебітора
Самостійні дії з погашення боргу	Оформлення заборгованості векселем, факторингом тощо.

Наступний етап інкасації дебіторської заборгованості полягає у виборі інструментів досудового погашення заборгованості. Сучасні інструменти управління заборгованістю взаємозаліки та реструктуризація боргу дають можливість прискорити переведення дебіторської заборгованості в інші форми оборотних активів підприємства.

Вибираючи форму впливу на дебітора, важливо знати її переваги та недоліки, а також юридичні наслідки, щоб застрахувати себе від будь-яких несподіванок. Досудові формальності урегульовуються за допомогою претензії, що є документом, який підтверджує застосування підприємством-кредитором заходів досудового врегулювання суперечки. Господарський кодекс України значно обмежив коло випадків, коли досудове врегулювання суперечок є обов'язковим [2].

Якщо боржник неспроможний сплатити борг підприємство-кредитор може звернутися до суду з позовом про відкриття справи про банкрутство. Заходи врегулювання суперечок щодо непогашення заборгованості представлено у табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Заходи врегулювання суперечок щодо непогашення заборгованості

Заходи	Зміст
Нагадування телефоном	Щоденно або 2-3 рази на тиждень
Письмове нагадування	У листі подаються пропозиції з узгодження графіка погашення дебіторської заборгованості, а також можливості звернутися до вище поставленого органу
Письмове нагадування на офіційному рівні	У листі обґрунтовується необхідність узгодження графіка погашення заборгованості до встановленого терміну
Узгодження графіків погашення	Графік в якості пропозиції доповнює договір сторін з вказанням на санкції
Отримання інформації про дебіторів дебітора	Разом з дебітором з'ясовується можливість здійснення взаємозаліку, активізується маркетинг дебітора
Здійснення взаємозаліку	Оформляється угодою всіх учасників взаємозаліку або простим векселем
Рефінансування заборгованості	Оформляється простий чи переказний вексель, за яким дебітор є платником, укладається факторингова угода
Реструктуризація заборгованості	Зміна сторін угоди, форми та терміну виконання

У разі визнання дебітора банкрутом дебіторська заборгованість списується як безнадійна з відповідним відображенням у фінансових результатах. Списані борги відносяться на рахунок коштів резерву сумнівних боргів, а якщо такий резерв на підприємстві не створюється, то безпосередньо на фінансові результати, тобто списуються на збитки підприємства-кредитора. Етапи роботи щодо заборгованості, яка не повернена вчасно розглянуто на рис. 3.3.

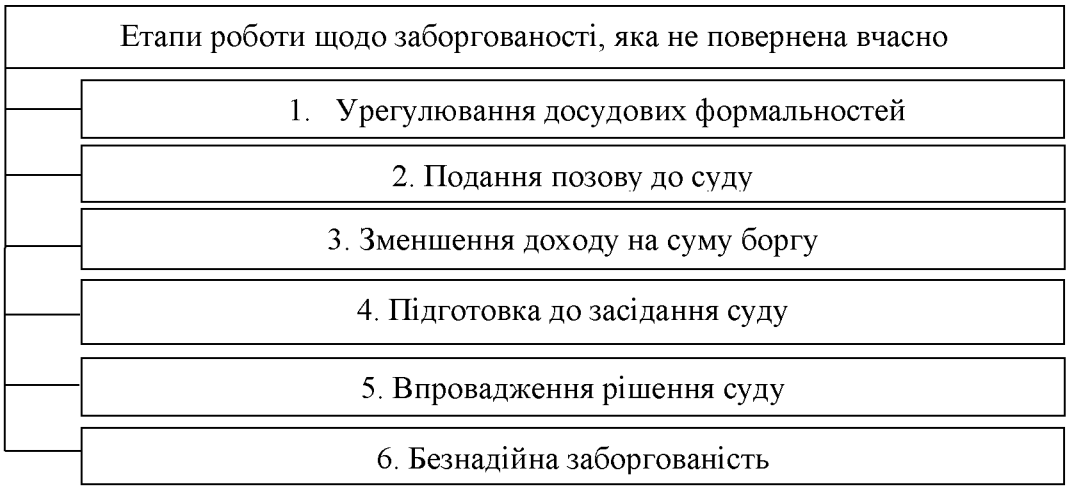

Рисунок 3.3 - Організація роботи з повернення дебіторської заборгованості

Використання структурно-логічної моделі управління дебіторською заборгованістю дає підприємству змогу:

- ефективно використовувати фінансові та трудові ресурси;
- зменшити ймовірність збільшення безнадійних боргів;
- контролювати фінансові надходження;
- забезпечити зростання інвестиційних можливостей.

Досвід у сфері управління інкасацією дебіторської заборгованості доводить, що інколи процедура інкасації потребує найбільшої частки поточних витрат, пов'язаних із її обслуговуванням. Для мінімізації цих витрат необхідно виявляти певну твердість у фінансових стосунках з контрагентами.

Таким чином, для зменшення розміру заборгованості необхідно визначати ступінь ризику операцій, контролювати співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей, здійснювати оперативний контроль за надходженням грошових коштів та своєчасністю визначення сумнівної заборгованості та вести претензійну роботу. Отже, тяжкий економічний стан зумовлює потребу в радикальних і реальних заходах, які дадуть можливість забезпечити управління заборгованістю на принципах оптимізації інтересів усіх учасників ринку.

Висновки до розділу 3

1. Досліджено важливість використання методів ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства, визначено інструменти та методи зазначеної системи.

2. Визначено напрями проведення аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості та методи його здійснення. Обгрунтована необхідність здійснювати аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості і докладати зусиль для зниження цієї розбіжності, оскільки

розміри та структура боргу мають вплив на їх фінансовий стан суб'єкта господарювання.

3. Проведено аналітичні процедури аналізу структури та динаміки дебіторської й кредиторської заборгованості на підставі даних фінансової звітності ДП «Антонов» за 2017-2019 роки. За результатами проведеного аналізу сформульовано висновок, що найбільшу питому вагу у складі забогованості склали дебіторська заборгованість за виданими авансами та із внутрішніх розрахунків відповідно 36% та 37%. У 2018 р. за тими самими видами заборгованості співвідношення змнилося та склало 22% та 67%. Протягом 2019 р. майже зберіглася відмічена пропорційність найбільш значущих видів поточної дебіторської заборгованості.

4. Визначено зниження розміру дебіторської заборгованості за розрахунками за виданими авансами, нарахованими доходами та іншої заборгованості відповідно у 2018р. У 2019 р. відбулося зниження ще за однією статею дебіторської заборгованості - нарахованими внутрішніми розрахунками та іншої заборгованості. Але загальний обсяг поточної дебіторської заборгованості знизився.

5. Проведемо аналіз стану кредиторської заборгованості за даними Балансу за 2017-2019 рр. Відмічено, що позитивним моментом для діяльності державного підприємства стало зменшення заборгованості за роботи та послуги у 2019 р. на 199217 тис. грн.

6. Для достовірності та наглядності співвідношення динаміки кредиторської та дебіторської заборгованості підприємства за 2017-2019 роки представлено графічно. Порівняння зміни стану цих видів заборгованостей у динаміці дозволив сформулювати висновок щодо перевищення одного виду заборгованості над іншим, що являється негативною ситуацією для підприємства.

7. Проаналізована основні показники якості дебіторської заборгованості таа зроблено висновки щодо підвищення цих показників.

8. Досліджено основні ефективні методи управління заборгованістю, що в сучасних умоах господарювання дозволить уникнути виникнення безнадійної заборгованості.

4 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

4.1 Мета, завдання, джерела інформації та етапи проведення аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості

Основна мета аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості відповідно до МСА 200 полягає у висловленні аудитором незалежної професійної думки щодо достовірності інформації, про поточну заборгованість підприємства, яку відображено у відповідних формах фінансової звітності, облікових регістрах та підтверджено первинними документами.. Відповідно до основної мети аудитору необхідно перевірити наявність договорів на поставку продукції й правильності їх оформлення [34].

Предметом аудиту поточної заборгованості державного підприємства є господарські операції, які пов'язані з розрахунками з постачальниками та замовниками, бюджетом за податками та зборами, працівниками, учасниками, внутрішніми операувями та іншими контрагентами.

До переліку основних завданнь аудиту дебіторської заборгованості відносяться:

- перевірка наявності і правильності оформлення первинних документів, що є підставою для облікових записів;

- оцінка ступеню деталізації про наявність заборгованості у аналітичного обліку;

- аналіз відповідності даних синтетичного та аналітичного обліку розрахунків;

- своєчасності розрахунків підприємства;

- оцінки стану заборгованості підприємства;

-- перевірка правильності відображення інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість у вхідних та вихідних первинних документах;

- контроль правильності відображення заборгованості у Головній книзі;

- оцінка співвідношення даних первинних документів та Головної книги;

- правильність оцінки дебіторської заборгованості, розрахунку величини резерву сумнівних боргів;

- перевірка правильності формування показників фінансової звітності щодо дебіторської та кредиторської заборгованості;

- перевірка наявності відповідних записів у регістрах синтетичного та аналітичного обліку щодо стану заборгованості;

- оцінка стану системи внутрішнього контролю загального аудиторського ризику;

- зіставність показників фінансової звітності, фінансового плану та управлінської звітності.

Об'єктами аудиту дебеторської та кредиторської заборгованості являються елементи облікової політики (принципи, методи, процедури), операції з обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, записи в первинних документах, облікових регістрах, фінансовій звітності, фінансового плану щодо заборгованості підприємства [47] (див. рис. 4.1).

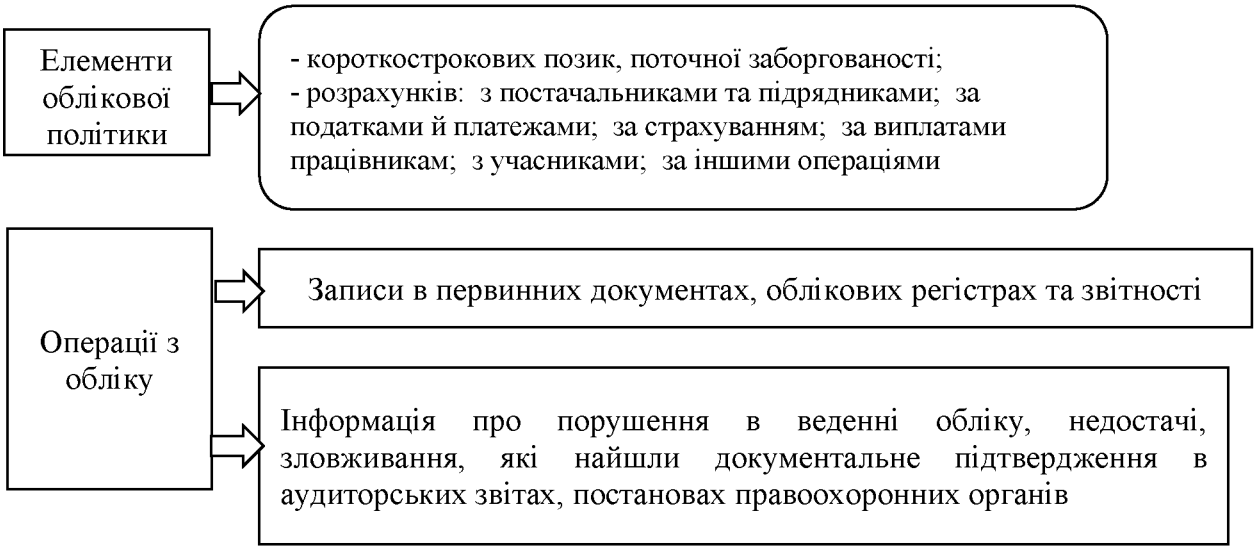

Рисунок 4.1 – Об'єкти аудиту операцій із заборгованістю

За встановленими критеріями оцінки фінансової звітності аудитор повинен дослідити поточні зобов'язання підприємства за наступними критеріями: оцінка, повнота, фактична наявність, належність обережність, правильність відображення, постійність відповідність, законність. Характеристику цих ознак показано на рис. 4.2.

Рисунок 4.2 - Критерії оцінки стану заборгованості підприємства

Джерелами інформації для аудиту заборгованості є первинні документи, які надходять на підприємство (вхідні або зовнішні) та надані дебіторам (вихідні або внутрішні); облікові регістри синтетичного та аналітичного рівня деталізації; результати попередніх перевірок (звіти незалежного аудитора та інші акти), фінансова та інша звітність державного підприємства. Як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід практики надання аудиторських послуг, будь-яка перевірка складається з окремих послідовних етапів, які в узагальненому вигляді можна розділити на: підготовчий, основний та заключний етапи.

На підготовчому етапі незалежний аудитор або представники аудиторської фірми ознайомлюються з внутрішніми документами підприємствами (уставними, дохвільними, розпорядчими тощо). Поппередньо оцінюють стан внутрішнього контролю, але така оцінка не являється остаточною та може бути підтверджена певними аудиторськими процедурами. Наступним важливим кроком являється попердня оцінка аудиторського ризику за трьома його складовими: ризик контролю, властивий ризик та ризик не виявлення. Зважаючи на те, що на ризик контролю аудитор не впливає необхідно ретельно підготуватися до його оцінки. На ступінь оцінки системи контролю позитивно впливає наявність н апідприємстві служби внутрішнього аудиту, яка перевіряє достовірність інформації про заборгованість з метою представлення інформації внутрішнім користувачам.

.В. Орлов відокремлює як робочі документи аудитора декілька форм порівняльних відомостей [47]. Сутність складання цих документів полягає у виявленні відхилень окремо за дебіторською та кредиторською заборгованістю. Групування порушень, які аудитор виявив аудитор у первинних документах та облікових регістрів. Формулювання найбільш поширених можливих перекручень дозволяє запобігти їх проявів у майбутньому.

І.М. Дмитренко та І.М. Білоусова [23, с. 255] пропонують аудиторам застосовувати робочий документ, в якому формується інформація про втрачених постачальників. Аналогічно доцільно формувати інформацію про втрачених покупцях та замовниках.

Зважаючи на те, що більшість розрахункових операцій підприємство проводить із зовнішніми контрагентами важливо для підтвердження аудиторської думкиобрати такий масив інформації, які містить суттєві докази. Для формування вибірки джерел аудиторських доказів аудитори опираються на положення МСА 530 та 505.

Міжнародні стандарти аудиту. які регламентують застосовують як національні в Україні, рекомендують здійснювати вибірку за певними методами та принципами. Важливим підходом до відбору інформації є її суттєвість. Тобто, для отримання підтвердження аудиторської думки необхідно використовувати тільки ту інформаці.\ю, яка можливо несе суттє ві перекручення та може суттєво вплинути на формулювання аудиторської думки.

Склад запланованих аудиторських доказів може змінюватися на етапі проведення перевірки в залежності від рівня підтвердження думки аудитора, або не достатності інформації для її формування. Так аудитор може застосовувати традиційні для перевірки заборгованості методи документальної перевірки, та може ініціювати проведення зустрічної перевірки. При цьому необхідна згода замовника для проведення такої перевірки з залученням зовнішніх контрагентів. Складовою такої перевірки може бути звірка залишків заборгованості, підтвердження документами про погашення заборгованості (платіжними дорученнями, виписками комерційних банків, касовими документами) з моменту її виникнення.

Міжнародні стандарти аудиту регламентують усі етапи аудиторської перевірки. Зокрема МСА 230, 300. 500, 505, 550 та інші дозволяють ефективно організувати, спланувати та визначити послідовність перевірки.

Послідовність проведення аудиторської перевірки поточної заборгованостіь представлена на рис. 4.3.

Певні складові етапу планування перевірки дозволяють провести її в оптимальні терміни, при цьому від компетентності залучених до перевірки аудиторів та їх асистентв залежить виконання замовлення з надання аудиторських послуг.

Рисунок 4.3 – Послідовність проведення аудиторської перевірки дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства

Важливо на етапі підготовки до проведення аудиту поточної заборгованості з'ясувати структури підприємства, обсяги його діяльності, коло

кредиторів та дебіторів. Організація якісного обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, професіоналізм працівників бухгалтерії, налагодження ефективної системи внутрішнього контролю позитивно впливають на зниження аудиторського ризику, що убезпечує від формування аудитором неправильної думки щодо достовірності даних фінансової звітності та бухгалтерського обліку щодо стану поточної заборгованості.

На підготовчому етапі оцінюючи стан системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю аудитор застосовує традиційні методи оцінки їх стану. До них відносять тестування на відповідність, тобто оцінюють відповідність кваліфікації персоналу займаним посадам та вимогам підприємства. Застосування анкетування з визначеним колом питань,на які працівники підприємства дають короткі відповіді, допомогає аудитору визначитися щодо якості організації бухгалтерського обліку заборгованості та внутрішнього контролю за її станом.

О. Петрик [53, с. 13] пропонує наступний перелік інформації, яка допомагає аудитору скласти думку про стан платіжної та фінансової дисципліни на підприємстві :

- асортимент продукції, послуг та робіт;
- підрозділи, які забезпечують реалізацію;
- характеристика клієнтів;
- список основних замовників;
- обсяги та умови здійснення реалізації;
- фінансова політика підприємства;
- загальна схема документообігу.

На вибір кількості та якості аудиторських доказів та процедур напряму впливає попердня лцінка стану системи внутрішнього контролю розрахункових операцій та складові аудиторського ризику. Правильність визначення кількості, виду та обсягу аудиторських процедур залежить від правильної оцінки системи внутрішнього контролю [62].

На підготовчому етапі оцінюючи величину аудиторського ризику в цілому

та окремі його складові, необхідно визначити величину ймовірності того, що суттєві помилки, які є в обліку, можуть залишитися невиявленими.

Зважаючи на те, що державні підприємства авіаційної галузі здійснюють специфічну діяльність, аудитору необхідно ознайомитися з нормативними документами, які регулюють таку діяльність, змінами вимог цих документів та специфіку контролю державними органами діяльності таких підприємств.

Підприємства з державною формою власності здійснню діяльність щодо виконання державних замовлень, для виконання яких отримують кошти із державного бюджету. Контроль за використанням бюджетних асигнувань здійснюють органи державного контролю. Тобто аудитор має врахувати наявність актів попередніх перевірок, які здійснено державними органами. При цьому треба враховувати специфіку цих перевірок, метою яких є виявлення порушень та засулення відповідних заходів.

Акти попередніх ревізій та проведених планових та незапланованих інвентаризацій також необхідно використовувати у якості аудиторських доказів. Якщо у ході попередніх перевірок було виявлено перекручення, порушення, аудитор має більш детально вивчити такі ділянки, відмітити стан таких діяльнок після перевірок.

Здійснюючи оцінку повноти інформації щодо дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства потрібно впевнитись, яку форму розрахунків застосовують на підприємстві та у які бухгалтерські продукти використано в системі електронного докуметообігу [41].

У зв'язку з тим, що проведення розрахункових операцій пов'язане з їх оподаткуванням, необхідно врахувати такі особливості. Уточнити норми діючого законодавства щодо вузьких птань нарахування та сплати податків, діяючих ставок, об'єктів оподаткування.

Обираючи аудиторські процедури перевірки правильність оцінки дебіторської заборгованості аудитору потрібно проконтролювати її відповідність П(С)БО та обліковій політиці підприємства. Особливої уваги потребує правильне визначення чистої реалізаційної вартості дебіторської

заборгованості, правильність здійснення оцінки усіх видів заборгованості, правильність визначення заборгованості за довгостроковими договорами та: визначення собівартості виконаних робіт та наданих послуг [51].

Важливою ділянкою перевірки являється аналіз розрахунку резерву сумнівних боргів, обраний метод має бути обрано та зафіксовано у обліковій політиці підприємства. При цьому, доцільно перевірити правильність застосування методики списання безнадійних боргів і створення резерву сумнівних боргів, які передбачено П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», з метою правильної оцінки дебіторської заборгованості. Як відомо, початкова заборгованість обліковується за фактичною собівартістю і виникнення її пов'язано з дією принципу нарахування. Тобто незалежно від оплати в момент відвантаження продукції, передачі послуг чи права власності на них підприємство відображає отримання доходу, а в разі відсутності оплати одночасно і дебіторську заборгованість.

Оскільки в складі загальної дебіторської заборгованості можуть мати місце сумнівна та безнадійна дебіторська заборгованість важливо оцінити їх стан та правильність віднесення до певної заборгованості та необхідно проаналізувати, які заходи було здійснено щодо погашення заборгованості. Безнадійна заборгованість списується на витрати підприємства, тому необхідно приділити увагу застосовуваному порядку її списання та відображення у фінансовій звітності того періоду, у якому її було визнано Що стосується сумнівних дебіторської заборгованості за продукцію товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість у погашенні боржниками, то необхідно з'ясувати чи враховували таку заборгованість при розрахунку резерву сумнівних боргів..

Аудитор повинен впевнитись у тому, що якщо рахунок мав залишок на момент створення резерву, то наведений запис слід зробити на суму, яка б дала змогу нарахувати резерв до визначеної в розрахунку величини. Витрати по створенню резерву безнадійних боргів відображаються у Звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат. Зайво нарахований резерв анулюється і визнається як доход по кредиту рахунку 71 «Інший операційний

дохід» [2].

Поточна дебіторська заборгованість, яка не пов'язана з реалізацією продукції, робіт, послуг, що визнана безнадійною, списується з балансу без створення резерву, відображенням втрат у складі інших операційних витрат.

Аудитору необхідно спланувати перевірку правильності ведення поточних облікових реєстрів, які підприємства можуть створювати самостійно, а також вивчити склад таких регістрів та відповідність деталізації, зазначеної на рахунках аналітичного обліку, групам синтетичних рахунків.

Аудитору слід також перевірити правильність відображення у відповідних рядках Балансу. (Звіту про фінансовий стан) інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість. Звірити їх залишки на початок звітного періоду з залишками на кінець попереднього періоду. Таким чином з'ясувати правильність перенесення вхідної інформації

У Звіті про фінансові результати аудитор перевіряє правильність заповнення рядка 090 «Інші операційні витрати» в частині віднесення сумнівних і безнадійних боргів, а у Звіті про рух грошових коштів – рядка 080 «Зменшення (збільшення) оборотних активів» в частині зміни сальдо поточної дебіторської заборгованості.

Особливу увагу необхідно приділити первірці розкриття інформації про заборгованість у Примітках до фінансової звітності, враховуючи відображення використання резерву сумнівних боргів у звітному періоді.

Критерій законності передбачає перевірку законності здійснення операцій, що призвели до виникнення дебіторської заборгованості, відповідність її обліку чинним законодавчим актам і нормативним документам.

Оцінка дебіторської заборгованості за критерієм постійності передбачає контроль додержання постійності обраної підприємством облікової політики щодо дебіторської заборгованості та її вплив на безперервність функціонування підприємства. Так, якщо дебіторська заборгованість становить значну частину активів підприємства і можливе її погашення може спричинити суттєві фінансові труднощі та стати загрозою банкрутства – така інформація повинна бути

зазначена в примітках до фінансової звітності та бути підставою для застосування методів, відмінних від тих, які застосовуються при безперервності роботи підприємства.

Враховуючи розмір запланованої вибірки інформації для проведення аудиторської перевірки необхідно завчасно підготовити робочі документи аудитора, форму яких аудитор обирає самостійно або адаптує розроблені під певне завдання.

Після цього аудитор повинен оцінити достатність планових заходів для того, щоб сформулювати думку про достовірність перевіреної інформації. Якщо в ході перевірки аудитором буде отримано не достатньо інформації або будуть перешкоди щодо її отрмання, то аудитор має застосувати певний МСА для формулювання аудиторської думки [53].

Таким чином, основною метою підготовчого етапу до планування та проведення аудиторської перевірки інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість є попередня оцінка аудиторського ризику та системи внутрішнього контролю.

4.2 Планування аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості, результати аудиту та їх документальне оформлення

Зважаючи на обмежені терміни проведення аудиторської перевірки необхідно якісно її спланувати, завчасно обрати коло завданьь, які необхідно виконати більш детально. Як зазначає Л.П. Кулаковська методика аудиту це «порядок і певну послідовність застосовуваних окремо методів аудиторської перевірки та організація її так, щоб при встановлені істини дотримувалась об'єктивність щодо інформації, яка підлягає аудиту і доведення цієї істини до користувачів фінансової звітності та аудиту через аудиторський висновок» [54, с.44]. Ф.Ф. Бутинець розглядає методику аудиту як «застосування сукупності способів і прийомів, які надають можливість провести аудит системно, в

найбільш доцільній послідовності. Отже, методика аудиту розглядається як цілісна система способів, прийомів і правил, що застосовуються для вивчення фінансово-господарської діяльності підприємств, що складається із трьох рівнів, які включають об'єкти дослідження, джерела отримання інформації, прийоми і способи вивчення об'єктів» [32, с. 208].

Аудиторська перевірка починається з оцінки методики та організації обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, які мають бути зазначені у Наказі про облікову політику:

- оцінка наявності та терміни кредиторської заборгованості;
- визначення ступеня деталізації інформації;
- вивчення посадових інструкцій;
- аналіз наявності додатків до Наказу про облікову політику;
- вивчення зазначених обсягів облікових номенклатур;
- виявлення наявності розрахунків в іноземної валюти та порядку обліку курсових різниць.

У зв'язку з тим, що переврка може проводитися починаючи з показнків фінансової звітності, переходячи до даних облікових регістрів та первинних документів або навпаки, необхідно обрати зручний варіант, який дозволить якісно перевірити докуметальне відображення інформації про заборгованість підприємства.: На підставі обраного підходу складаються загальна стратегія аудиту, план проведення перевірки та програма аудиту, якщо такий документ використовує аудиторська фірма. Як правило ці документи складають у табличній формі, наповненість якої залежить від мети аудиту та сформульованих завдань. Важливо обрати групу виконавців, серед яких наявність усіх сертифікованих аудиторів є не обов'язковою умовою. Необхідно розподілити завдання та закріпити цей розподіл у відповідному плані та програмі. За кожною аудиторською процедурою визначається дата її здійснення та робочий документ, якйи буде складено при застосуванні цих процедур.

При цьому основним принципом формування інформації має бути принцип її суттєвості. Міжнародні стандарти аудиту розглядають суттєвість як складову аудиторської перевірки, аел не зазначають алгоритму її визначення для статей фінансової звітності та об'єктів бухгалтерського обліку. [25].

План аудиту є документом організаційно-методологічного характеру та складається з переліку робіт на основних етапах аудиту і строків їх виконання із зазначенням джерел інформації [50].

Після складання плану аудиторської перевірки складається програма аудиту дебіторської заборгованості, яка деталізує інформацію загальної стратегії та загального плану по кожній аудиторській процедури. Такі уточнення можуть вноситися протягом усього періоду перевірки дебіторської та кредиторської заборгованості.

Загальна стратегія та план аудиту за МСА мають містити інформацію щодо періоду перевірки (періоду складання звітності), терміну перевірки, оцінки аудиторського ризику та обраних аудиторських процедур та аудиторських доказів. Розмір аудиторського ризику прямо пропорційно впливає на обсяг аудиторських процедур та аудиторських доказів.

Загальну стратегію аудиту заборгованості підприємства подано у табл. 4.2. Для вирішення поставлених завдань аудиту дебіторської заборгованості пропонуємо робочі документи аудитора, які на думку авторів стануть обґрунтованими доказами якісного аудиту дебіторської заборгованості.

За результатами проведеного аудиту аудиторська фірма зобов'язана надати замовнику письмову інформацію щодо достовірності даних фінансової звітності та бухгалтерського обліку у звіті незалежного аудитора. В аудиторському звіті наводять результати перевірки бухгалтерського обліку і фінансової звітності, стану внутрішнього контролю, спосіб перевірки (суцільний, вибірковий), факти порушень законодавчих, інших нормативно-правових актів та встановлених правил ведення бухгалтерського фінансового обліку і складання фінансової звітності.

Таблиця 4.1 – Загальний план для проведення аудиту дебіторської заборгованості

№	Етапи	Аудиторські процедури	Термін аудиту	ПІБ
1	Підготов-чий	Ознайомлення з орагнізаційнмми особливостіми та діяльністю підприємства-замовника аудиторських послуг, вивчення організаційно-правових та дозвільних документів	02.04	
2	Основний	Перевірка	02.04	
		Перевірка наявності актів звірки і їх відповідності даним аналітичного і синтетичного обліку	02.04	
		Перевірка результатів проведення інвентаризації дебіторської заборгованості	03.04	
		Перевірка правильності нарахування резервів сумнівних боргів	03.04	
		Перевірка кореспонденції рахунків по створенню резерву та списанню сумнівної заборгованості	04.4	
		Перевірка відображення залишків та використання резерву сумнівних боргів	04.04	
		Перевірка джерела списання безнадійної заборго-ваності	05.04	
		Звірка списання безнадійної заборгованості з облі- ком на за балансовому рахунку	05.04	
		Аудиторська правильність операцій у фінансовій звітності	06.04	
3	Заключний	Підготовка аудиторського висновку та складання аудиторського звіту	06.04	

Стандартизація аудиторського звіту - процес надзвичайно складний, його зміст залежить від конкретних обставин, результатів перевірки. У зв'язку з цим форма аудиторського змісту може бути вільною, тобто не по певному правилу. Відповідно до МСА 700 та 705 думка аудитора може бути не модифікованою, тобто позитивною або модифікованою – умовно-позитивною, негативною або адитор може відмовитися від надання висновку. Аудиторський звіт не являється аудиторським документом. Він призначений виключно для замовника і може бути опублікований лише за його згодою.

Аудиторський висновок розрахований на широке коло користувачів за умов проведення обов'язкового аудиту. Його публікація є свідченням того, що річний бухгалтерський звіт підприємства як в цілому, так і в деталях відповідає діючому законодавству, методології ведення бухгалтерського звіту і є

достовірним. Саме тому звіт - це об'ємний по змісту документ, а висновок - короткий, стислий.

Таблиця 4.2 – Загальна стратегія аудиту заборгованості

Організація, яка перевіряється			ЛА «Антонов»	
Період аудиту			01.01.2019-31.12.2019	
Керівник аудиторської перевірки			Ізначенко Д.В.	
Склад аудиторської групи			Вілінська Н.І.	
№	Заплановані види робіт	Період проведення	Виконавець	Примітки
1	2	3	4	5
1	Оцінка методично-організаційних особливостей організації обліку заборгованості, що містяться у Наказі про облікову політику	02.04.20р.	Костенко О.О	
2	Вивчення посадових інструкцій бухгалтерів та аналітичного плану рахунків	02.04.2020р.	Вілінська Н.І.	
3	Оцінка дотримання підприємством фінансово-розрахункової дисципліни	03.04.2020р.	Вілінська Н.І.	
4	Перевірка даних Балансу (Звіту про фінансовий стан) з даними Оборотної 5відомості та Головної книги за с7интетичними рахунками 60, 63, 64, 65, 66, 678, 68	03.04.2020р.	Вілінська Н.І.	
5	Перевірка реальності кожної заборгованості, особливо простроченої	03.04.2020р.	Костенко О.О.	
6	Перевірка документального підтвердження операцій за розрахунками з постачальниками чи підрядниками	04.04.2020р.	Вілінська Н.І.	
7	Перевірка реальності кожної заборгованості, особливо простроченої	04.04.2020р.	Вілінська Н.І.	
8	Перевірка документального підтвердження операцій за розрахунками з постачальниками	04.04.2019р.	Костенко О.О.	

Кінець таблиці 4.2

1	2	3	4	5
9	Перевірка правильності документального оформлення операцій з нарахування заробітної плати та утримань із неї	04.04.2020р.	Костенко О.О.	
10	Перевірка правильності нарахування і виплат відпускних, премій та інших компенсацій і винагород	05.04.2020р.	Костенко О.О.	
11	З'ясування термінів виникнення кредиторської заборгованості, виявлення заборгованості, термін позивної давності за якою минув	05.04.2020р.	Вілінська Н.І.	
12	Перевірка документального підтвердження розрахунків за кредитами банків	05.04.2020р.	Костенко О.О.	
13	Перевірка наявності та сплати штрафних санкцій підприємством та відповідними працівниками	05.04.2020р.	Вілінська Н.І.	
14	Систематизація виявлених порушень, розробка рекомендацій	06.04.2020р.	Ізначенко Д.В.	
15	Узагальнення результатів перевірки, надання рекомендацій з виправлення помилок	06.04.2020р.	Ізначенко Д.В.	
Керівник аудиторської фірми				

У відповідності до мети складання аудиторський висновок може мати декілька призначень:

а) короткий змістовний цілеспрямований висновок незалежного спеціаліста про звіт підприємства;

б) разом з тим правовий акт, оскільки в певних випадках, які визначені законом, тільки перевірений аудитором звіт є доказом про результати роботи підприємства, який може розглядатися загальними зборами акціонерів, засновників, податковими інспекторами та іншими;

в) заява аудитора про те, що він професійно, належним чином виконав свої обов'язки як суб'єкт аудиторської діяльності, склав об'єктивний висновок про стан і результати діяльності замовника.

Суттєві елементи аудиторського висновку визначаються міжнародними і національними нормативами по аудиту, а також міжнародною і національною практикою. У заголовку звіту незалежного аудитора має бути запис про те, що аудит здійснювався незалежним аудитором (аудиторською фірмою). Необхідно також вказати назву фірми чи прізвище аудитора, номер ліцензії. Ця інформація є підтвердженням того, що під час аудиту не було ніяких обставин, які б могли перешкодити проведенню незалежної перевірки. Аудиторська перевірка - це не тільки використання відповідних методів і процедур, але і незалежність суджень аудиторів. При порушенні цієї умови аудитор не має права робити висновок про перевірену звітність, оскільки зібрана інформація не е достатньою і доказовою.

У звіті незалежного аудитора має бути чітко визначено, кому він адресується - правлінню, раді директорів, засновникам, акціонерам або іншим користувачам цієї інформації. Аудиторський висновок повинен мати запис про те, що відповідальність за достовірність показників фінансової звітності покладається на керівництво підприємства, та про відповідальність аудитора за аудиторський висновок, який повинен бути обґрунтований результатами проведеної перевірки.

З урахуванням вимог законодавства кожна аудиторська організація має розробляти вимоги щодо форми підготовки письмової інформації аудитора. У письмовій інформації аудитора повинні бути обґрунтування кількісних розрахунків і оцінок посилань на документи законодавства.

У письмовій інформації аудитора в обов'язковому порядку має бути сказано, які із зауважень є суттєвими, які ні, чи впливають або не впливають, зауваження та недоліки на висновки зроблені аудитором. Складання аудиторського висновку є останнім етапом проведення аудиту на підприємстві. Його написання регламентується МСА 700 «Аудиторський висновок про фінансову звітність» та МСА 800 «Аудиторський висновок при виконанні завдань з аудиту спеціального призначення».

Аудиторський висновок складається на основі наступних джерел інформації:

- кінцевий варіант звітності;
- підсумки аудиту;
- аудиторські свідчення;
- протокол зустрічей з клієнтом;
- протокол обговорення результатів аудиту та ін.

На етапі формування аудиторського висновку аудитор проводить групування виявлених помилок, формування робочого листка можливих виправлень та аналіз суттєвості невиправлених помилок. Аудитор також на цьому етапі здійснює перевірку узгодженості показників після виправлень та оцінку можливості підприємства продовжувати свою діяльність [63].

На основі проведеного аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості та складеного на основі нього аудиторського висновку, слід зазначити, що на досліджуваному підприємстві не виявлено помилок (перекручень) у веденні обліку заборгованості. Всі первинні документи оформлені належним чином і відображуються в оборотно-сальдових відомостях, на основі яких формуються форми звітності.

Єдиною рекомендацією аудитора після проведення перевірки, є рекомендація ведення Головної книги та Журналу, в якому б зазначався облік дебіторської заборгованості.

4.3 Організація внутрішнього аудиту на авіаційному підприємстві

Сучасні інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, вимагають суттєвих змін у процесі планування та аудиту фінансово-господарської діяльності підприємств різних галузей економіки. У період економічної кризи ефективність діяльності суб'єкта господарювання залежить від якісної системи фінансово-господарського контролю, ефективною складовою якого є внутрішній аудит.

Внутрішній аудит як незалежна, систематична та регламентована внутрішня функція вже давно посів особливе місце у системі управління підприємством [1]. Світова практика розвитку аудиту свідчить про гармонійний розвиток зовнішнього і внутрішнього аудиту, що підтверджує рівень й обсяг їх регламентації міжнародними стандартами та директивами європейського Союзу, практикою організації та ведення аудиту. Нажаль в Україні за останні роки розвитку внутрішнього аудиту на законодавчо-нормативному рівні не відбулося на відміну від зовнішнього, який врегульовано новим законом.

В сучасних умовах внутрішній аудит стає одним з основних інструментів забезпечення ефективного управління ресурсами особливо великих, де рух активів здійснюється дуже динамічно та фінансово-господарська діяльність містить значну кількість операцій. Необхідність впровадження внутрішнього аудиту та створення відповідної служби продиктована тим, що керівник підприємства або його власник хоче знати про реальний стан справ на підприємстві для того, щоб своєчасно виправити помилки та не допустити їх у майбутньому [58].

Організація внутрішнього аудиту на підприємстві полягає у створенні підрозділу (служби внутрішнього аудиту), який здійснюватиме перевірку достовірності інформації бухгалтерського обліку та звітності щодо різних об’єктів.

Авіаційна галузь відноситься до складних, найбільш динамічних галузей світового господарства, а в умовах інтеграційних процесів все більше зростає її значення у забезпеченні використання повітряного простору.

Оскільки діяльність підприємств авіаційного спрямування відноситься до екологічно небезпечної інтеграція екологічного фактору в усі функціональні напрями системи управління авіаційними підприємствами є необхідною. Для виконання стратегічних цілей і завдань система внутрішнього аудиту має відповідати орієнтирам еколого-економічної діяльності підприємств авіації. Саме тому розвиток та адаптація системи внутрішнього аудиту, як дієвої

складової фінансово-господарського контролю, створення служб внутрішнього аудиту є нагальними потребами авіаційних підприємств.

Основні функціональні завдання служби внутрішнього аудиту показано на рис. 4.4.

Рисунок 4.4 – Завдання служби внутрішнього аудиту

В умовах економічної кризи ефективна діяльність підприємства багато в чому залежить від тенденцій розвитку аудиту та трансформації його завдань і функцій, які змінилися відповідно до ризик-орієнтованого характеру сучасного аудиту. Тому на внутрішніх аудиторів також покладаються функції оцінювання ефективності і результативності систем внутрішнього контролю та управління ризиками. Саме така форма аудиту забезпечує впевненість керівництва підприємства в тому, що існуючі ризики діяльності достовірно визначено, вони є керованими та не вплинуть на досягнення стратегічних цілей.

Функціонування внутрішнього аудиту на авіаційних підприємствах дозволяє вирішувати наступні завдання:

- дотримання вимог законодавчо-нормативних актів, внутрішніх положень та стандартів:

- забезпечення достовірності даних обліку та звітності;

- збереження майна підприємства;

- оцінка ефективності системи внутрішнього контролю;

- оцінка систем управління щодо виконання своїх функцій;

- забезпечення процесу оцінки ризиків;

- моніторинг ефективності системи управління ризиками та інформування про її недоліки;

- встановлення тісних взаємозв'язків завдань служби внутрішнього аудиту та тактичних і стратегічних цілей підприємства;

- налагодження взаємодії із зовнішніми інституціями контролю;

- надання керівникам структурних підрозділів обгрунтованих висновків про результати перевірки та пропозицій щодо поліпшення чинної системи внутрішнього контролю та управління ризиками.

Тож об'єктами внутрішнього аудиту є не тільки бухгалтерський облік та фінансова звітність, адже до функцій внутрішнього аудиту входить юридична, аналітична, контрольна та інші функції [59]. Країни з розвинутою економікою довели, що для проведення певної перевірки, необхідно створити спеціальну службу внутрішнього аудиту, працівники якої повинні досконало знати особливості діяльності суб'єкта, знати коло питань, які необхідно дослідити при перевірках, володіти технікою і методикою проведення таких перевірок, добре знати законодавчі і нормативні акти, визначити шляхи попередження та ліквідації недоліків та втрат, захистити законні інтереси власників [60].

Ефективність системи внутрішнього аудиту на підприємствах визначається рівнем його організації, а його результативність першочергово залежить від правильності обраних методів дослідження, які дозволяють отримати комплексну інформацію про стан системи та оцінити її достовірність для позиціонування підприємства в діловому світі [61].

Отже, враховуючи стан та потреби авіаційної галузі напрямами реалізацій служби внутрішнього аудиту доцільно зазначити аудит на відповідність, аудит оцінки системи управління ризиками, організаційний та технологічний аудит.

Наявність служби внутрішнього аудиту являється нормою для більшості великих міжнародних компаній, а отже організація служб внутрішнього аудиту на авіаційних підприємствах сприятиме підвищенню довіри до українських підприємств.

Висновки до розділу 4

1. На основі дослідження особливостей об'єкта перевірки сформульовано мету та предмет аудиторської перевірки дебіторської та кредиторської перевірки. Доведена необхідність проведення аудиту відповідно до МСА 230, 300, 500, 700, 705. Визначено основні питання, які підлягають дослідженню та виокремлено завдання аудиту.

2. Процес аудиту включає наступні етапи: підготовчий, організаційний, планування, основний за завершальний. Визначено основні робочі документи, які містять перелік аудиторських доказів та аудиторських процедур підтвердження аудиторської думки.

3. Проведення аудиту супроводжується використанням певних методів та процедур, серед яких доцільно використовувати методи фактичної перевірки, результати інвентаризацій та попередніх перевірок.

4. За міжнародними стандартами аудитор має застосовувати загальний план (загальну стратегію), форму якого обирає самостійно. Важливо визначити основні процедури ще на етапі планування. Але вони можуть додаватися, корегуватися та залежить від рівня аудиторського ризику та ефективності системи внутрішнього контролю.

5. Результати певних етапів перевірки фіксуються у робочих документах, які можуть бути довільної форми та відображати відхилення та певні розрахунки.

6. На завершальному етапі аудитор формулює висновок щодо стану бухгалтерського обліку та достовірності фінансової звітності в усіх суттєвих

аспектах, відповідності діючим законодавчо-нормативним актам та міжнародним стандартам фінансової звітності.

7. Наявність служби внутрішнього аудиту являється нормою для більшості великих міжнародних компаній, а отже організація служб внутрішнього аудиту на авіаційних підприємствах сприятиме підвищенню довіри до українських підприємств.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Діяльність суб'єктів господарювання пов'язана з рухом активів та джерел їх формування, проведенням господарських операцій та процесів у ході яких виникає заборгованість перед кредиторами і дебіторів. Дефініції «заборгованість», «кредиторська заборгованість», «зобов'язання», «дебіторська заборгованість» по-різному трактуються науковцями і визначаються законодавчо-нормативними актами та розглядаються з точки розу юридичної, економічної та бухгалтерської площини.

2. З метою бухгалтерського обліку кредиторська заборгованість є часткою поточних зобов'язань підприємства, яка відображає його заборгованість за товари (роботи, послуги), перед бюджетом за податками і зборами, перед працівниками, учасниками та іншими контрагентами, яку необхідно погасити протягом 12 місяців або операційного циклу, якщо він не перевищує 12 місяців.

3. Велика кількість нормативних актів регулює ведення обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, відображення інформації про них у фінансовій звітності та процес аудиту цього об'єкта. Великі підприємства мають складати звітність за міжнародними стандартами, але існують розбіжності між національними та міжнародними стандартами щодо визначення, визнання та оцінки заборгованості.

4. З метою достовірного відображення інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість у бухгалтерському обліку важливо правильно класифікувати заборгованість. Щодо національних стандартів, то вони розподіляють як дебіторську заборгованість, так і зобов'язання за терміном погашення. Інші класифікаційні ознаки группування заборгованості випливають із екомонічної сутності, напрямів використання та інших ознак.

5. Проведений аналіз основних фінансово-економічних показників ДП «Антонов» на підставі фінансової звітності свідчить про зростання фінансового результату у 2018 році та їх зниження у 2019 році. Це обумовлено зменьшенням обсягів реалізації та інфляційними процесами, які пов'язані з економічною

кризою. Представлені результати оцінки динаміки основних показників ліквідності свідчать про платоспроможність підприємства, його можливість розрахуватися за поточною заборгованістю. Проведений аналіз етапу первинного спостереження у системи бухгалтерського обліку, первинних документів та облікових регістрів при журнально-ордерній форми ведення обліку. Дана характеристика первинних документів синтетичного характеру, якими оформлюється нарахування та списання дебіторської та кредиторської заборгованості.

6. Опис журналів та відомостей, що використовує підприємство для відображення стану заборгованості на синтетичному рівні деталізації дозволив розробити та запропонувати аналітичну відомість контролю заборгованості, яка має контрольно-аналітичні функції. Даний документ дозволяє контролювати виникнення та погашення заборгованості за кожним первинним документом, контрагентом та строками погашення кредиторської заборгованості. Визначено особливості формування інформації про довгострокову та поточну заборгованість, поточні зобов'язання на синтетичних рахунках відповідно діючого Плану рахунків бухгалтерського обліку. Подано порядок відображення у бухгалтерських записах операцій з обліку різної дебіторської заборгованості та поточних зобов'язань за розрахунками.

7. Досліджено нормативне регулювання дебіторської заборгованості за П(С)БО 10, МСФЗ 39 та ПКУ, особливості визначення резерву сумнівних боргів згідно П(С)БО, Охарактеризовані методи розрахунку резерву сумнівних боргів, подано алгоритм їх використання. Проведено аналіз визначення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості, їх відображення та списання у бухгалтерському обліку. Дано рекомендації щодо запобігання прострочення погашення заборгованості та прийняття заходів з у її усунення. Встановлено, що національні стандарти не дають чіткого визначення сумнівної та безнадійної заборгованості. Більш чітке визначення та заходи щодо відповідальності підприємства за не створення резерву сумнівних боргів викладено у ПКУ.

8. Проведено аналіз національних положень та методичних вказівок щодо формування показників фінансової звітності, сформульовано висновок, що у НП(С)БО 1 не має детальної інформації щодо відображення використання резерву сумнівних боргів за поточною дебіторською заборгованістю. Дана характеристика організації та методики проведення інвентаризації перед складанням фінансової звітності, відображення розбіжностей, виявлених у процесі інвентаризації. Розглянуто методику відображення стану кредиторської та дебіторської заборгованості у Балансі (Звіті про фінансовий стан) та Примітках до річної фінансової звітності. Визначено проблемні місця оцінки цього показника для цілей відображення у фінансовій звітності.

9. Досліджено важливість використання методів ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства, визначено інструменти та методи зазначеної системи. Визначено напрями проведення аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості та методи його здійснення. Обгрунтована необхідність здійснювати аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості і докладати зусиль для зниження цієї розбіжності, оскільки розміри та структура боргу мають вплив на їх фінансовий стан суб'єкта господарювання.

10. Проведено аналітичні процедури аналізу структури та динаміки дебіторської та кредиторської заборгованості на підставі даних фінансової звітності ДП «Антонов» за 2017-2019 роки. За результатами проведеного аналізу сформульовано висновок, що найбільшу питому вагу у складі забогованості склали дебіторська заборгованість за виданими авансами та із внутрішніх розрахунків відповідно 36% та 37%. У 2018 р. за тими самими видами заборгованості співвідношення змнилося та склало 22% та 67%. Протягом 2019 р. майже зберіглася відмічена пропорційність найбільш значущих видів поточної дебіторської заборгованості. Визначено зниження розміру дебіторської заборгованості за розрахунками за виданими авансами, нарахованими доходами та іншої заборгованості відповідно у 2018р. на 51722 тис. грн., 89247 тис. грн. та 162253 тис. грн. У 2019 р. відбулося зниження дебіторської заборгованості за

розрахунками за виданими авансами, нарахованими внутрішніми розрахунками та іншої заборгованості відповідно на 228851 тис. грн., 703590 тис. грн. та 16010 тис. грн. при загальному зниженні поточної дебіторської заборгованості на 892527 тис. грн. Проведемо аналіз стану кредиторської заборгованості за даними Балансу за 2017-2019 рр. Відмічено, що позитивним моментом для діяльності державного підприємства стало зменшення заборгованості за роботи та послуги у 2019 р. на 199217 тис. грн.

11. Для достовірності та ілюстративності співвідношення динаміки кредиторської та дебіторської заборгованості підприємства за 2017-2019 роки представлено графічно. Порівняння зміни стану цих видів заборгованостей у динаміці дозволив сформулювати висновок щодо перевищення одного виду заборгованості над іншим, що являється негативною ситуацією для підприємства. Проаналізована основні показники якості дебіторської заборгованості та зроблено висновки щодо підвищення цих показників. Досліджено основні ефективні методи управління заборгованістю, що в сучасних умовах господарювання дозволить уникнути виникнення безнадійної заборгованості. На основі дослідження особливостей об'єкта перевірки сформульовано мету та предмет аудиторської перевірки дебіторської та кредиторської перевірки. Доведена необхідність проведення аудиту відповідно до МСА 230, 300, 500, 700, 705. Визначено основні питання, які підлягають дослідженню та виокремлено завдання аудиту.

12. Процес аудиту включає наступні етапи: підготовчий, організаційний, планування, основний за завершальний. Визначено основні робочі документи, які містять перелік аудиторських доказів та аудиторських процедур підтвердження аудиторської думки. Проведення аудиту супроводжується використанням певних методів та процедур, серед яких доцільно використовувати методи фактичної перевірки, результати інвентаризацій та попередніх перевірок. За міжнародними стандартами аудитор має застосовувати загальний план (загальну стратегію), форму якого обирає самостійно. Важливо визначити основні процедури ще на етапі планування. Але вони можуть

додаватися, корегуватися та залежить від рівня аудиторського ризику та ефективності системи внутрішнього контролю.

13. Результати певних етапів перевірки фіксуються у робочих документах, які можуть бути довільної форми та відображати відхилення та певні розрахунки. На завершальному етапі аудитор формулює висновок щодо стану бухгалтерського обліку та достовірності фінансової звітності в усіх суттєвих аспектах, відповідності діючим законодавчо-нормативним актам та міжнародним стандартам фінансової звітності. Наявність служби внутрішнього аудиту являється нормою для більшості великих міжнародних компаній, а отже організація служб внутрішнього аудиту на авіаційних підприємствах сприятиме підвищенню довіри до українських підприємств.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Орлов І.В. Генезис поняття «зобов'язання» в юридичному та економічному напрямках бухгалтерського обліку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. Міжнародний збірник наукових праць, 2010. Випуск 1(16). С. 170-177.

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13. (дата звернення 14.10.2020).

3. Гевлич Л.Л, Катраджи Л.І. Особливості підходів до визначення сутності поняття «поточні зобов'язання» та їх класифікації. *Фінанси, облік, банки*. 2017 № 1 (22). С 70-76.

4. Цивільний кодекс України від від 16.01.2003 № 435-IV із змінами і доповненнями. URL:zakon.rada.gov.ua/go/435-154. (дата звернення 14.10.2020).

5. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV із змінами та доповненнями. URL: zakon.rada.gov.ua/go/436-15. (дата звернення 14.10.2020).

6. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV зі змінами та доповненнями. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14. (дата звернення 14.10.2020).

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13. (дата звернення 14.10.2020).

8. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000: пер. з англ. / за ред. С.Ф. Голова. К.: Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України, 2017. 1272 с.

9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text. (дата звернення 14.10.2020).

10. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник / Ф.Ф. Бутинець. Вид. 2-е, доп. і перероб. Житомир: ЖІТІ, 2011. 640 с.

11. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні: Навчально-практичний посібник / За ред. С.Ф. Голова. Дніпропетровськ, ТОВ «Баланс-Клуб», 2014. 768 с.

12. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шулепова; 4-ге вид., доп. І перероб. Житомир: ЖІТІ, 2011. 276 с.

13. Травінська С.І. Класифікація поточних зобов'язань в законодавстві та бухгалтерському обліку. URL: http://bukuniver.edu.ua/Applications/zbirnik/n6/31_K. (дата звернення 14.10.2020).

14 Кутер М.І. Основні напрямки вивчення історії виникнення й розвитку бухгалтерського обліку *Незалежний аудитор*, 2014. № 10. С. 14-29. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgiin/irbis_nbuv/cgiirbi. (дата звернення 14.10.2020).

15. Й.С. Завадський, Т.В.Осовська, О.О. Юшкевич. Економічний словник. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_200. (дата звернення 14.10.2020).

16. Сафарова А.Т. Облік і аудит поточних зобов'язань у хлібопекарних підприємствах Тернопіль: *Тернопільський національний економічний університет*, 2014. 20. с.

17. Абалмасова Н.С. Удосконалення бухгалтерського обліку поточних зобов'язань в Україні на підставі міжнародного досвіду. URL: http://www.rusnauka. com/11_EISN_2010/ Economics/64247.doc.htm. (дата звернення 14.10.2020).

18. Новицька Н.В. Теоретичні аспекти понять «дебіторська заборгованість» і «кредиторська заборгованість» *Актуальні проблеми економіки*, 2012. № 2. С. 286-290.

19. Орлов І.В. Генезис поняття «зобов'язання» в юридичному та економічному напрямках бухгалтерського обліку Проблеми теорії та методології

бухгалтерського обліку, контролю і аналізу *Міжнародний збірник наукових праць*, 2010. Випуск 1(16). С. 170-177.

20. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. URL: http://books.zntu.edu.ua/book_info.pl?id=79348. (дата звернення 14.10.2020).

21. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. URL: http://catalog.puet.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/notices/index/Id. (дата звернення 14.10.2020).

22. Михайлишин Н.П. Сутність зобов'язань та їх класифікація: економічний та правовий аспекти *Економіка: реалії часу*, 2012. №2(3). С. 130-135.

23. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text. (дата звернення 14.10.2020).

24. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text (дата звернення 14.10.2020).

25. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. URL: http://catalog.puet.edu.ua/opacunic. (дата звернення 14.10.2020).

26. Міценко Н. Г. Кредиторська заборгованість торговельного підприємства: проблеми оцінки та управління *Науковий вісник НЛТУ України*, 2012. Вип. 22.3. С. 292-296.

27. Потій В. Кредиторська заборгованість і її роль у формуванні капіталу підприємства *Ринок цінних паперів України. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку*. 2010. № 3-4. С. 23-26.

28. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2258-19. (дата звернення 14.10.2020).

29. Офіційний сайт ДП «Антонов». URL: https://www.antonov.com/activity. (дата звернення 14.10.2020).

30. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посіб. – 2-ге вид., стер. К.: Т-во „Знання", КОО, 2001. С. 378.

31. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 243 с.

32. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства. Львів: ЛБІ НБУ, 2000. 485 с.

33. Панченко О.М. Формування облікової політики підприємства щодо кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги. URL: 124 //http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/560/1/Panchenko_Formation%20of%20accounting%20policy.pdf. (дата звернення 14.10.2020).

34. Маренич Т.Г. Оцінка в бухгалтерському обліку. URL: http: file:///D:/User/Downloads/Vkhdtusg_2014_150_5.pdf. (дата звернення 14.10.2020).

35. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01. (дата звернення 14.10.2020).

36. Завгородній В.П. Бухгалтерський облік в Україні. Навч.посібник. К.: А.С.К., 2011. 848 с.

37. Просянюк Н.О., Ананська М.О., Кірсанова В.В., Станіславик О.В. Бухгалтерський облік. Теоретичні основи : [навчальний посібник] / [за ред.д–ра екон.наук, проф. С.В.Філиппової]. Харків: Бурун Книга, 2010. 240 с.

38. Про затвердження типових форм первинної облікової документації зі статистики праці: Наказ Державного комітету статистики України від 8 грудня 2008 р. № 489. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2008/489/489_2008.htm. (дата звернення 14.10.2020).

39. Пархоменко В.М. Достовірність фінансової звітності. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки: збірник матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф. *Київ: ННЦ «ІАЕ»*, 2015. С. 315–319.

40. Левицька О.В. Відображення результатів діяльності у формах фінансової звітності підприємства. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./Ecan/2010. (дата звернення 14.10.2020).

41. Орлов І.В. Документування та інвентаризація трансформації зобов'язань. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_30/1. (дата звернення 14.10.2020).

42. Мороз Ю.Ю. Облік податкових платежів підприємства Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу, 2013. Вип. 1 (25). С. 196-206.

43. Атамас П.Й. Бухгалтерський облік у галузях економіки. 2-ге вид. Навч. посіб. – К.:Центр учбової літератури, 2010. 392 с.

44. Голенко Е.В. Нормативне регулювання обліку витрат підприємства. URL: http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/7691/1/tezy-41-43.pdf. (дата звернення 14.10.2020).

45. Просянюк Н.О., Ананська М.О., Кірсанова В.В., Станіславик О.В. Бухгалтерський облік. Теоретичні основи. Харків: Бурун Книга, 2010. С. 240.

46. Резерв сумнівних боргів: загальні правила створення. URL: https://ips.ligazakon.net/document/reader/BZ011712 (дата звернення 14.10.2020).

47. Про затвердження методичних рекомендацій щодо заповнення форм звітності, наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 № 433. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mf13020?a (дата звернення 14.10.2020).

48. Омецінська І.Я. Облік і аналіз зобов'язань будівельних підприємств: методика та організація *Тернопільський національний економічний університет*, 2008. С. 20.

49. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам», затверджене наказом Міністерства фінансів України від

28.10.2003 р. № 601 URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03 (дата звернення 14.10.2020).

50. Омецінська І.Я. Порядок розкриття інформації про зобов'язання у балансі *Економічний аналіз: зб. наук. Праць*, 2013. Вип. 14. С. 221-227.

51. Kostenko O., Afanasieva I. Receivables and liabilities: management mechanisms. *Abstracts of I International scientific-practical conference «Economic and business administration development: scientific currencies and solutions»*. Kyiv, 2020, 176 с.

52. Є. В. Міщук, І. І. Сідорова. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості: проблемні аспекти. URL: http://catalog.uccu.org.ua/opacunicode/ind. (дата звернення 14.10.2020).

53. Методика розрахунку показників ділової активності. URL: https:// www.finalon.com/metodykarozrakhunku/103vidnosnipokaznykydilovoiaktyvnosti. Kostenko O., Afanasieva I. Receivables and liabilities: management mechanisms. *Abstracts of I International scientific-practical conference «Economic and business administration development: scientific currencies and solutions»*. Kyiv, 2020. P. 176.

54. Організація бухгалтерського обліку: навч. посібник для студентів вузів / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, М.С. Шулепова. 2-е вид., доп. і пе рєроб. Житомир: ЖІТІ, 2001. 576 с.

55. Дмитренко І.М. Аудит: діагностика безперервності діяльності підприємств : [монографія] / І.М. Дмитренко, І.М. Бєлоусова.. Донецьк : Дон. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2010. 320 с.

56. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. URL: www.apu.com.ua/files/temp/Ukr-block_T1-2010.pdf. (дата звернення 14.10.2020).

57. Орлов І.В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія: [монографія] / І.В. Орлов. Житомир: ЖДТУ, 2010. 400 с.

58. Проскуріна Н.М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика: [монографія] / Н.М. Проскуріна. К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2011, 739 с.

59. Тохтарова І.М. Проблеми інформаційного забезпечення аудиту економічної інформації в частині розрахунків з постачальниками та підрядниками. URL: www.rusnauka.com.

60. Проблеми і перспективи розвитку аудиту в Україні: монографія / За заг. ред. д.е.н. проф. Пушкаря М.С. Тернопіль: «Карт-бланш», 2012, С. 220.

61. Рубейкін В. А. Призначення та зміст фінансової звітності *Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання,* 2015. № 10 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/48.pdf. (дата звернення 14.10.2020).

62. Рудницький В.С. Аудит: Навч. посібник / Гончарук Я.А., Рудницький В.С. – Львів: Оріяна-Нова, 2014, 292 с.

63. Організація та методика аудиту: посібник. Л.М. Янчева, Н.С. Акімова, А.О. Баранова, О.В. Топоркова, Т.А. Наумова, Т.А. Наумова, А.І. Кашперська, М.О. Ільченко. Х: «Видавництво «Форт», 2014. 289 с.

64. Петрицька О.С. Організація внутрішнього аудиту на підприємствах. Приазовський економічний вісник, Випуск 5(16), 2019, 356-359 с. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/5_16_uk/63.pdf. (дата звернення 14.10.2020)

65. Олійник Є.В. Переваги внутрішнього аудиту страхових компаній. URL: http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2 (дата звернення 16.11.2020).

66. Афанас'єва І.І. Гармонізація національного аудиту в контексті інтеграційних процесів. Збірник наукових праць ДУІТ, Серія Економіка і управління, 2018. Вип. 41 (1), 104-112. URL: http://old.duit.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/pdf-11.pdf. (дата звернення 14.10.2020).

67. Скаско О.І. Завдання, методи внутрішнього аудиту діяльності суб'єктів господарювання на сучасному етапі. URL: http://ird.gov.ua/sep/sep20162(118)/sep2. (дата звернення 14.10.2020).